

2BLACKDOT..

“Esasen konu hep 2 nokta arasındadır”

Haftalık Politik ve Jeopolitik Gelişmeler

08 Eylül 2025

Bu hizmet size 2blackdot ve Tema Grup tarafından ücretsiz verilmektedir. Bu yazılanlar yatırım tavsiyesi değildir.

Hazırlayan: Hakan Çalışkantürk

2twoblackdots@gmail.com

<https://www.2blackdots.com>

*** Yasal Uyarı:*** Burada yer alan yatırım bilgi, yorum ve tavsiyeleri yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Yatırım danışmanlığı hizmeti; a racı kurumlar, portföy yönetim şirketleri, yatırım ve kalkınma bankaları ile müşteri arasında imzalanacak yatırım danışmanlığı sözleşmesi çerçevesinde ve yetkili kuruluşlar tarafından kişilerin risk ve getiri tercihleri dikkate alınarak kişiye özel olarak sunulmaktadır. Burada yer alan yorum ve tavsiyeler ise genel niteliktedir. Bu yorum ve tavsiyeler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihinize uygun olmayabilir. Bu nedenle sadece burada yer alan bilgilere dayanarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir. Gerek bu yayındaki gerekse bu yayında kullanılan kaynaklardaki hata ve eksikliklerden ve bu yayındaki bilgilerin kullanılması sonucundaki yatırımcıların ve/veya ilgili kişilerin uğrayabilecekleri doğrudan ve/veya dolaylı zararlardan, kar yoksunluğundan, manevi zararlardan ve her ne şekilde olursa olsun üçüncü kişilerin uğrayabileceği her türlü zarardan dolayı 2blackdot ve Hakan Çalışkantürk sorumlu tutulamaz.

2blackdot haftalık bülteni yönetici özeti:

 Doğu'ya Kayan Güç Dengesi

- **Tianjin'deki 25. ŞİÖ Zirvesi** ve **Çin'in 80. yıl askerî geçidi**, küresel düzenin Batı'dan Doğu'ya kaydığına dair güçlü işaretler verdi.
- Çin, Rusya ve Hindistan liderlerinin bir araya gelişi, çok kutuplu yeni bir dönemin habercisi oldu.
- Pekin'deki geçit töreninde Şi Cinping, Putin ve Kim Jong-un'un yan yana görüntüsü Batı'ya meydan okuma sembolü oldu.

 Çok Kutupluluk ve Küresel Güney'in Yükselişi

- ABD ve AB'nin baskın konumu aşılırken Çin, Hindistan gibi Asya merkezli güçler öne çıkıyor.
- **BRICS ve ŞİÖ**, Batı dışındaki ülkelerin daha adil temsil talebini yansıtıyor.
- Avrupa Birliği stratejik özerklik arayışına rağmen küresel etkisini kaybetme riskiyle karşı karşıya.

 Alternatif Küresel Yönetişim Arayışı

- Çin ve Rusya, Batı'nın kurallara dayalı düzenine karşı **"hakiki çok taraflılık"** söylemini öne çıkarıyor.
- **ŞİÖ Kalkınma Bankası** önerisi ve ulusal paralarla ticaret adımı, dolar hâkimiyetine meydan okuyor.
- Ancak Hindistan-Pakistan ve Çin-Hindistan ihtilafları, örgüt içinde uyumu zorlaştırıyor.

 ŞİÖ'nün Genişlemesi

- 10 tam üye (İran, Hindistan, Pakistan, Belarus dâhil) ve toplamda 26 ülkeyle dünyanın en geniş bölgesel örgütü haline geldi.
- Dünya nüfusunun %40'ını, karalarının %60-80'ini kapsıyor.
- Bu büyüme, Pekin ve Moskova için küresel sahnede meşruiyet ve güç gösterisi anlamına geliyor.

 Küresel Güney – Batı Rekabeti

- Çin ve Rusya, **Küresel Güney söylemini** Batı'ya karşı kullanıyor.
- Pekin'deki tören, Batı dışı ülkelerin dayanışmasını sembolize etti.
- ABD'nin özellikle Trump dönemindeki tek taraflı politikaları, Hindistan ve Körfez ülkelerini Çin ve Rusya'ya daha da yakınlaştırdı.

 Orta Koridor ve Kuşak-Yol Rekabeti

- Çin'in **Kuşak-Yol Girişimi** ile Türkiye'nin **Orta Koridor projesi** entegrasyon halinde.
- Türkiye, Orta Koridor sayesinde Çin-Avrupa taşımacılığında merkez rol üstleniyor.
- AB ve ABD de bu koridoru, Rusya'ya ve İran'a bağımlılığı azaltmak için destekliyor.
- "Koridor savaşları" kavramı literatüre girmiş durumda.

 Batı ve Çin'in Söylem Farklılığı

Boyut	ABD Söylemi	Çin Söylemi
Ana Tema	Demokrasi, insan hakları	Refah, kalkınma, istikrar
Meşruiyet	Liberal normlar	Ekonomik büyüme
Araçlar	NATO, raporlar, demokrasi programları	Kuşak-Yol, kalkınma bankaları
Avantaj	Normatif güç	Somut fayda (altyapı, yatırım)
Eleştiri	Çifte standart	Borç tuzağı, otoriter model
Küresel Algı	Batı değerlerinin dayatılması	Alternatif modernleşme yolu

 Sonuç:

2025 itibarıyla jeopolitik tablo; Batı'nın göreceli güç kaybı, Çin-Rusya merkezli yeni ittifakların yükselişi, Orta Koridor-Kuşak Yol entegrasyonu ve küresel Güney'in yükselen etkisiyle şekilleniyor. Ancak ŞİÖ gibi platformlarda içsel çelişkiler sürdüğünden "alternatif çok taraflılık" hâlen tam anlamıyla kurumsallaşmış değil.

DOĞU'YA KAYAN GÜÇ DENGESİ: ŞİÖ TIANJİN ZİRVESİ VE ÇİN'İN 80. YIL GEÇİT TÖRENİ “ŞİÖ Platformunda Batı'ya Alternatif Düzen Tasarımı”

Giriş

2025 yılında Çin'in Tianjin kentinde düzenlenen 25. Şanghay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ) Devlet Başkanları Konseyi Zirvesi ve hemen ardından Pekin'de yapılan İkinci Dünya Savaşı zaferinin 80. yıl askerî geçit töreni, uluslararası sistemde güç dengesinin Doğu'ya kaydığına dair çarpıcı işaretler vermiştir. Bu iki etkinlik, Soğuk Savaş sonrası kurulmuş Batı merkezli düzenin sarsıldığı, çok kutuplu yeni bir küresel saflaşmanın şekillendiği bir dönemde gerçekleşmiştir. Zirvede Çin Devlet Başkanı Şi Cinping, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Hindistan Başbakanı Narendra Modi gibi liderlerin bir araya gelişiyle ortaya çıkan görüntüler, **küresel ittifak ilişkilerinin yeniden tanımlandığı** yeni bir dönem hakkında güçlü mesajlar iletmiştir. Aynı şekilde Pekin'de modern silah sistemleriyle gerçekleştirilen görkemli askerî geçit töreninde Şi Cinping'in Putin ve Kuzey Kore lideri Kim Jong-UN'la yan yana görünmesi, Batı'ya karşı meydan okuyan bir birlikteliğin sembolü olarak dikkat çekmiştir. Söz konusu zirve ve kutlamalardan çıkan mesajlar küresel güç dengelerini, çok kutupluluğun yükselişini ve alternatif küresel yönetim arayışlarını net bir biçimde ortaya koymuştur.

KÜRESEL GÜÇLER DENGESİ VE ÇOK KUTUPLULUĞUN YÜKSELİŞİ

Soğuk Savaş sonrası Batı öncülüğündeki düzen¹, 21. yüzyılın üçüncü on yılına girerken ciddi sınamalarla karşı karşıya. ABD ve Avrupa Birliği'nin küresel ekonomide ve güvenlik mimarisindeki baskın konumu giderek aşınırken, Çin, Hindistan gibi Asya merkezli güçler ve diğer yükselen ekonomiler ağırlık kazanmaktadır. Geleneksel kuzey-

¹ “Soğuk Savaş sonrası Batı öncülüğündeki düzen” ifadesi, 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılmasından itibaren ortaya çıkan ve ABD’nin liderliğinde şekillenen uluslararası sistemi tanımlar. Bunu birkaç boyutta açıklayabiliriz:

1. Güvenlik Düzeni

- ABD’nin askeri üstünlüğü: NATO’nun genişlemesi, ABD’nin küresel güvenlik mimarisinin merkezinde olması, Soğuk Savaş sonrası dönemde “tek kutuplu” askeri düzeni ortaya çıkardı.
- Müdahalecilik: 1990’larda Körfez Savaşı, 2000’lerde Afganistan ve Irak müdahaleleri bu düzenin karakteristiği oldu.

2. Ekonomik Düzen

- Küreselleşme: Dünya Ticaret Örgütü (WTO), IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlarla serbest ticaret, neoliberal politikalar ve finansal serbestleşme Batı tarafından dayatıldı.
- ABD Doları: Küresel ticaretin ve rezervlerin dolar üzerinden yürütülmesi, Batı merkezli finansal sistemin ana ayağıydı.

3. Siyasi / İdeolojik Düzen

- Liberal demokrasi: Batı, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü evrensel normlar olarak sundu.
- AB’nin genişlemesi: Avrupa Birliği’nin Doğu Avrupa’ya açılımı, Batı’nın normatif gücünün göstergesiydi.

4. Kurumsal Düzen

- BM, NATO, AB, G7: Küresel karar alma mekanizmaları büyük ölçüde Batı merkezliydi.
- Kurallara dayalı düzen (rules-based order): Batı, kendi norm ve değerlerini “uluslararası hukuk” çerçevesiyle birleştirerek meşruiyet yarattı.

5. Eleştiriler

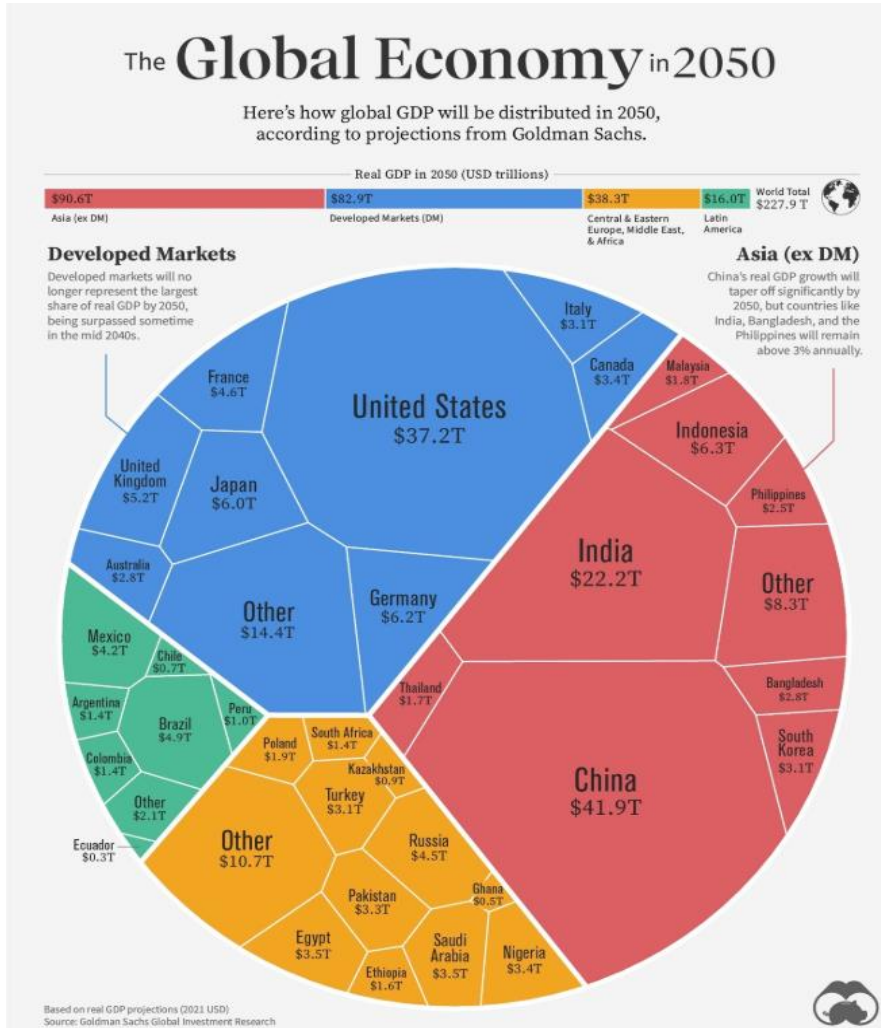
- Batı’nın bu düzeni, aslında kendi çıkarlarını “evrensel” olarak sunmakla suçlandı.
- Küresel Güney, bu düzende “tali aktör” olarak kaldı.
- Çin ve Rusya, bu sistemin tek taraflı ve hegemonik olduğunu söyleyerek alternatif arayışlara yöneldi (ör. BRICS, ŞİÖ, Kuşak-Yol Girişimi).

güney hiyerarşileri sorgulanmakta, **küresel Güney ülkeleri uluslararası sistemde daha fazla söz sahibi olmayı talep etmektedir**. Nitekim son yıllarda BRICS, ŞİÖ gibi oluşumların ivme kazanması, Batı dışı dünyada yeni bir çok **tarafılık arayışının** ifadesi olarak görülmektedir. Örneğin, dünya nüfusunun %40'ından fazlasını ve küresel ekonominin yaklaşık %23'ünü barındıran ŞİÖ ve benzeri oluşumlar, gelişmekte olan ülkelerin kendi seslerini duyurma çabasının bir parçasıdır. Bu gelişmeler, tek kutuplu ABD hegemonyasından **çok kutuplu güç dağılımına geçişin hızlandığını** göstermektedir.

Çin Devlet Başkanı Şi Jinping'in Tianjin Zirvesi'nde vurguladığı gibi, "küresel yönetim yeni bir yol ayrımına ulaşmıştır" ve uluslararası düzenin geleceği için çok tarafılığın yeniden tanımlanması gerekmektedir. Şi, tek taraflı yaptırımlara ve baskı politikalarına karşı çıkarak "hakiki çok tarafılık" çağrısında bulunurken aslında, gelişmekte olan güçlerin **Batı merkezli kurum ve kurallara alternatifler oluşturma eğilimini** vurguluyordu. Nitekim Soğuk Savaş sonrasında ABD öncülüğünde kurulan Birleşmiş Milletler, IMF, Dünya Bankası gibi kurumlar uzun süre baskın olsa da son dönemde Çin, Hindistan, Brezilya, Güney Afrika gibi ülkelerin yükselişi "çok tarafılığın çeşitlenmesine" yol açmıştır. **BRICS, ŞİÖ** gibi yapılar bu yeni çok kutuplu düzen arayışının somut örnekleridir.

Öte yandan, **Avrupa'nın görece güç kaybı** ve kendini uyarlamadaki zorlukları da bu dengenin parçasıdır. Avrupa Birliği, stratejik özerklik arayışına rağmen bölünmüş stratejiler ve yetersiz angajman nedeniyle özellikle Hint-Pasifik'te etkisini yitirme riskiyle karşı karşıya. Nitekim Hindistan Dışişleri Bakanı S. Jaishankar'ın "Avrupa, Avrupa'nın sorunlarının dünya sorunları olduğunu düşünüyor ama dünyanın sorunlarının Avrupa'nın sorunu olmadığını sanıyor" şeklindeki eleştirisi, küresel Güney'de yaygın bir algıyı yansıtmaktadır. Bu koşullarda, Asya-Pasifik'in hızla güç merkezine dönüşmesi ve bölge ülkelerinin **ittifaklarını yeniden kalibre etmesi** Avrupa'nın küresel ağırlığının göreceli olarak azalmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak, **küresel güç dengesi Doğu'ya ve Güney'e doğru kayarken**, bu durum Batı açısından kendi kurduğu düzene yönelik bir meydan okuma olarak görülmektedir. Çok kutuplu düzen, basit bir Doğu-Batı ikiliğinden ziyade farklı çıkar gruplarının ve bölgesel güç merkezlerinin öne çıktığı karmaşık bir yapıdadır. Bu bağlamda Çin ve Rusya'nın başı çektiği Avrasya odaklı iş birliği çabaları², **Batı dışı bir dünya düzeni inşası** yönünde önemli bir adım teşkil etmektedir.

² Avrasya odaklı işbirliği çabaları, ekonomi (BRICS, OBOR), güvenlik (ŞİÖ, KGAÖ), enerji (Power of Siberia, boru hatları), kültür ve eğitim (değişim programları) eksentlerinde ilerliyor. Temel amaç, Batı merkezli tek kutuplu düzen yerine çok kutuplu, bölgesel merkezlere dayalı bir "Avrasya ağırlık merkezi" kurmak.

KÜRESEL YÖNETİŞİMDE REKABET: ALTERNATİF ÇOK TARAFLILIĞIN DOĞUŞU

Mevcut uluslararası kurumlar ve normlar etrafında süren rekabette, Çin ve müttefikleri “kurallara dayalı düzen” söylemine karşı alternatif birçok taraflılık modeli³ sunmaktadır. Tianjin’deki ŞİÖ Zirvesi, bu rekabetin simgesi haline gelmiştir. ŞİÖ, ilk kurulduğu 1996 yılındaki “Şanghay Beşlisi” döneminde sınır güvenliği ve bölgesel istikrar odaklıyken zamanla ticaret, yatırım, altyapı ve kültürel iş birliği gibi geniş alanları kapsayan bir platforma dönüştü. Çin, ŞİÖ’yü sadece bir güvenlik örgütü değil, küresel yönetimde Batı dışı bir model olarak sunmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede Pekin, **kendi liderliğini öne çıkarmak ve İkinci Dünya Savaşı sonrası şekillenen ABD ağırlıklı kurumlara meydan okumak** üzere çeşitli inisiyatifler geliştiriyor. Örneğin Şi Cinping, Tianjin’de “Küresel Yönetişim İnisiyatifi”⁴ adıyla yeni bir çerçeve ortaya attı ve Çin’in liderlik ettiği politika söylemleri serisine bir yenisini ekledi. Bu tür girişimler, 1945 sonrası oluşan uluslararası organizasyonlara (BM, IMF vb.) alternatif veya onları tamamlayıcı yeni mekanizmalar geliştirme amacını taşıyor.

ŞİÖ: Batı’ya Alternatif Birçok Taraflılık mı? 1990’lardan sonra ABD’nin öncülük ettiği tek kutuplu sistemde dışlanan veya ikinci planda kalan ülkeler, ŞİÖ ve benzeri yapılar aracılığıyla kendi seslerini duyurma olanağı buldu. Nitekim **Putin**, Tianjin Zirvesi’nde ŞİÖ’yü överek örgütün “gerçek çok taraflılığı yeniden canlandırdığını” ve üyeler arası ticarete ulusal paraların kullanımının arttığını belirtti. Bu eğilimin, **Avrasya’da yeni bir istikrar ve güvenlik sistemi oluşturmanın zeminini hazırladığını** vurguladı. Putin’e göre bu yeni güvenlik sistemi, NATO gibi Euro-Atlantik modellerden farklı olarak geniş bir ülke yelpazesinin çıkarlarını gözeten, dengeli bir yapı olacak. Böylece Rusya-Çin eksenli, Batı ittifaklarına alternatif kurumsal ve normatif düzen arayışını açıkça dile getirmiş oldu.

Çin tarafında da benzer şekilde, **ABD’nin oluşturduğu kurumları dengeleme çabası** öne çıkıyor. Şi Cinping, zirvede somut adım olarak **ŞİÖ Kalkınma Bankası** kurulmasını önerdi. Bu girişim, blok içi finansmanı dolar ve ABD yaptırım sisteminin etkisinden bağımsız hale getirme hedefiyle örtüşmektedir. Nitekim analistler, uzun süredir konuşulan bu bankanın, **ABD dolarını bypass eden alternatif bir ödeme sistemi** inşa etme amacına hizmet edeceğini vurguluyor. Buna paralel olarak Pekin yönetimi, üye ülkelere 2 milyar Yuan hibe ve 10 milyar Yuan kredi vaadinde bulunarak ŞİÖ çatısı altında ekonomik bağları kuvvetlendirmeye çalıştı. Ayrıca Çin, **yapay zekâ iş birliği merkezi** kurulması ve **ay araştırma istasyonuna** ŞİÖ üyelerinin davet edilmesi gibi yüksek teknoloji ve uzay alanlarında da ağırlığı genişletmeye yönelik tekliflerde bulundu. Tüm bu adımlar, **Batı’nın finans ve teknoloji üstünlüğüne karşı** Çin’in alternatif bir çekim merkezi yaratma stratejisi olarak okunabilir.

Ancak bu **yeni çok taraflılık arayışının sınırları ve çelişkileri** de yok değil. ŞİÖ gibi platformlar üzerinden verilen birlik ve iş birliği görüntüsüne karşın, içeride ciddi ayrışmalar mevcuttur. Örneğin, **Hindistan ve Çin** gibi örgütün iki büyük üyesi bir yandan ŞİÖ çatısı altında görüntü verse de aralarında çözülmemiş sınır ihtilafları ve güvensizlik bulunmaktadır. **Hindistan ve Pakistan** sürekli ihtilaf halindeki iki nükleer güç olarak aynı masada oturmakta, ancak terörizm gibi konularda birbirlerini suçlamaya devam etmektedir. Hatta Hindistan, Temmuz 2025’te Pakistan kaynaklı terör saldırılarının kınanması konusunda mutabakat sağlanamayınca ŞİÖ savunma bakanları toplantısı sonuç bildirgesini imzalamayı reddetmiştir. Bu tür örnekler, **ŞİÖ bünyesinde gerçek bir politika uyumu sağlanmasının güçlüğü** ortaya koymaktadır.

Özetle, **küresel yönetim rekabetinde Çin ve Rusya’nın öncülüğünde kurallara dayalı uluslararası düzene meydan okuyan yeni bir anlatı gelişmektedir**. Bu anlatı, Batı’ya karşı “hakiki çok taraflılık” söylemi, dolar yerine ulusal paralarla ticaret, yaptırımların etrafından dolaşan finans mekanizmaları ve teknolojik-askeri alanlarda yakın iş birliği gibi unsurlarla şekilleniyor. Ancak içerideki stratejik çıkar farklılıkları ve güven eksikliği nedeniyle, bu alternatif düzen arayışı henüz kâğıt üzerindeki deklarasyonların ötesine geçmekte zorlanmaktadır. **Çin için görüntü ve sembolizm somut içerikten daha önemli görünmektedir** – zira Tianjin’de birçok gözlemciye göre asıl başarı, farklı bölgelerden liderleri bir araya getirip Pekin’in etrafında fotoğraf vermelerini sağlamak olmuştur. Bu, Pekin’e “**alternatif çok taraflılığın merkezi**” rolünü oynama imajını kazandırırken, katılımcı ülkelere de Batı’ya bütünüyle bağımlı olmadıklarını gösterme fırsatı sunmuştur.

³ Çok taraflılık modeli, uluslararası sistemde tek taraflı dayatmalara karşı ortak kurallar ve kurumlarla kolektif yönetim anlayışını temsil eder. Eşitlik ilkesi: Ülkeler, büyüklük ya da güç farklılıklarına rağmen ortak masa etrafında söz hakkına sahiptir. Kuralların önceliği: Kararlar keyfi değil, önceden belirlenmiş normlara (uluslararası hukuk, anlaşmalar, örgüt kuralları) dayandırılır.

⁴ Şi Cinping’in Tianjin’de açıkladığı “Küresel Yönetişim İnisiyatifi” (Global Governance Initiative – GGI), Çin’in son yıllarda ortaya koyduğu büyük çaplı dört küresel girişimden biridir. Diğer üçü sırasıyla:

- Küresel Kalkınma İnisiyatifi (Global Development Initiative)
- Küresel Güvenlik İnisiyatifi (Global Security Initiative)
- Küresel Medeniyet İnisiyatifi (Global Civilization Initiative) şeklindedir

Şanghay İşbirliği Örgütü

Üye ülkeler dünya nüfusunun yüzde 40'ını ve küresel gayrisafi hasılanın yüzde 30'unu temsil ediyor. Bu ülkelerin yüz ölçümlerinin toplamı, Avrasya kıta parçasının yaklaşık yüzde 65'ini kapsıyor

Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)
Devlet Başkanları Konseyi
25. Zirvesi
31 Ağustos-1 Eylül 2025
Tiençin, Çin

Temelleri 1996'da Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından atıldı

2001'e kadar "Şanghay Beşlisi" olarak adlandırıldı

2001'de Özbekistan'ın katılımıyla Şanghay İşbirliği Örgütü olarak kuruldu

2017'de Hindistan ve Pakistan, 2021'de İran örgüte dahil oldu

31.08.2025

● Üye ülkeler
● Gözlemci ülkeler
● Diyalog ortakları

Şanghay İş Birliği Örgütü, son genişlemelerle birlikte dünyanın en büyük bölgesel örgütlerinden biri haline gelmiştir. Kuruluşunda Çin, Rusya ve Orta Asya cumhuriyetlerini kapsayan ŞİÖ'ye 2017'de Hindistan ve Pakistan, 2023'te İran, 2024'te Belarus tam üye olarak katıldı. Böylece üye sayısı 10'a yükselirken, gözlemci ve diyalog ortağı statüleriyle birlikte toplam 26 ülkenin dahil olduğu, coğrafi kapsamı son derece geniş bir yapı ortaya çıktı. Nüfus ve yüzölçümü bakımından bakıldığında, **ŞİÖ üyesi ülkeler dünya nüfusunun yaklaşık %40'ını, karalarının %60-80'inde yer almaktadır.** Bu haliyle örgüt, kâğıt üstünde son derece etkileyici bir potansiyele işaret etmektedir. Nitekim Çin lideri Şi, **"ŞİÖ, üye, gözlemci ve diyalog ortağıyla dünyanın en geniş bölgesel örgütü haline geldi"** diyerek bu büyüklüğe dikkat çekmiş; örgüt bünyesinde 50'den fazla alana yayılan iş birliğinin yaklaşık 30 trilyon dolarlık bir değer yarattığını ifade etmiştir (Çin kaynaklarına göre).

WORLD

What is the SCO?

The Shanghai Cooperation Organisation is a Eurasian political, economic and international security group comprised of 10 countries. It was established in 2001.

CHINA

KAZAKHSTAN

KYRGYZSTAN

RUSSIA

TAJIKISTAN

UZBEKISTAN

INDIA

PAKISTAN

IRAN

BELARUS

The SCO members account for
23%
of global GDP

along with
43%
of the world's population

Source: seccsco.org | August 28, 2025

@AJLabs AJAZERA

Örgütün derinliği ve bütünlüğü tartışmalı olsa da Rusya'nın Çin karşısında "hammadde tedarikçisine dönüşerek Pekin'in iradesine bağımlı bir vasala dönüştüğü" yönünde sert eleştiriler getirilse de Çin ekonomik-finansal

liderliğini dayatsa da ŞİÖ üyelerinin çoğu Batı ile bağlarını koparmış değillerse de; **gri bölgede duran aktörlerin**⁵ varlığı nedeniyle **ŞİÖ'nün genişlemesi Çin ve Rusya'ya önemli stratejik avantajlar da sağlıyor**. Her şeyden önce, Pekin ve Moskova bu platform sayesinde küresel sahnede yalnız olmadıklarını, önemli ortakları bulunduğunu göstermeyi başarıyorlar. Tianjin Zirvesi'nde **20'den fazla ülkenin liderinin Çin'de bir araya gelmesi** bile başlı başına Pekin için bir diplomatik zafer olarak değerlendirildi. Çinli gözlemciler, **"ABD Başkanı Trump ve kurmayları, tarifelerle Çin, Hindistan veya Rusya'yı boyun eğdirmeyi düşündülerse, Tianjin'deki görüntüler bunun aksini söylüyor"** yorumunu yaptı. Gerçekten de **Modi, Putin ve Şi'nin samimi bir şekilde üçlü fotoğraf vermesi**, ABD'nin uyguladığı baskı politikalarının bu ülkeleri birbirine daha da yakınlaştırdığını tüm dünyaya gösterdi. Bu sayede ŞİÖ, **"Batı yokken tüm bu ülkeler bir arada toplanabiliyor"** görüntüsüyle **yeni bir küresel güç merkezi** algısını pekiştirmiş oldu.

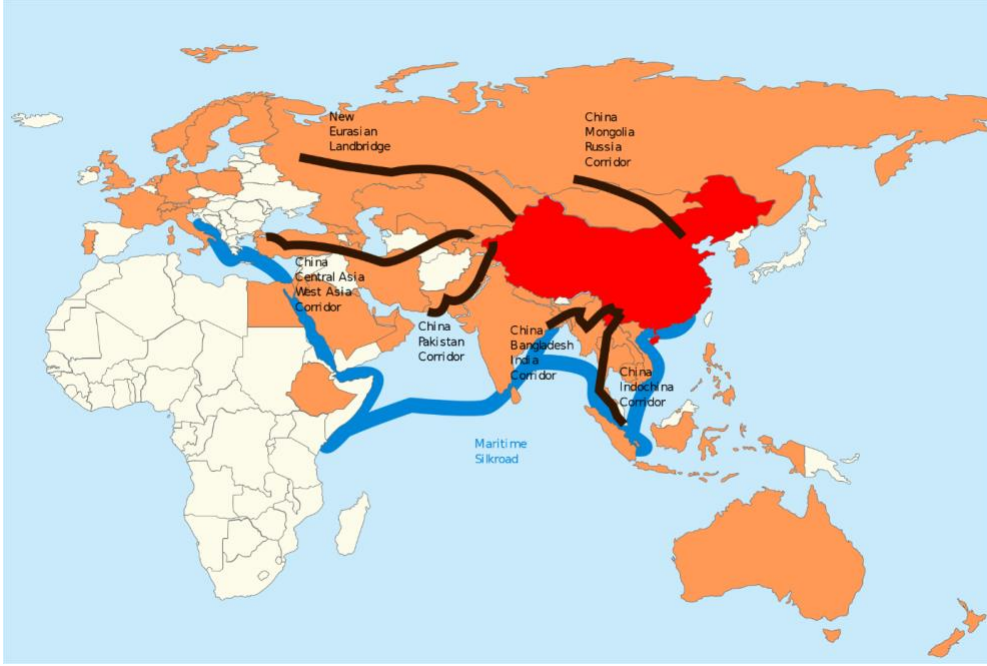

Bu durum özellikle **iç kamuoyu ve küresel Güney nezdinde** önem taşıyor. Çin ve Rusya, ŞİÖ gibi mekanizmaları **meşruiyet kazanma ve söylem üstünlüğü sağlama** aracı olarak da kullanıyor. Örneğin, **Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri António Guterres'in** Tianjin Zirvesi'ne katılımı Pekin'e ayrı bir prestij kattı; Şi Jinping açılış konuşmasında BM'nin rolüne vurgu yaparak çok taraflılığı desteklediğini söyledi. Ancak hemen akabinde **Çin'in bu çok taraflılığa seçici yaklaştığı** not edildi: Pekin, küresel kuralları işine geldiğinde destekleyip, gelmediğinde (Güney Çin Denizi kararı, Tayvan meselesi veya Batı yaptırımları gibi) reddediyor. Yine de **ŞİÖ çerçevesi, Çin'e kendi küresel hırslarını sunma zemini sağlıyor**; önceki zirvelerde kâğıt üzerinde kalan birçok karar olsa bile bu platform, **üyelere Batı dışındaki opsiyonları gösterme işlevi görüyor**.

Sonuç olarak, **ŞİÖ'nün genişlemesi, Avrasya ve küresel Güney'de Batı'ya alternatif bir çekim merkezi oluştuğu algısını kuvvetlendirmiştir**.

⁵ "Küresel saflaşmalar" bağlamında gri bölgede duran aktörler, yani Batı blokuna tam entegre olmayan ama Çin-Rusya eksenine de bütünüyle katılmayan ülkeler, denge politikası izleyen ya da tarafsız kalmaya çalışan ülkeleri ifade eder. Bunları birkaç kategoriye ayırabiliriz:

1. Hindistan: ŞİÖ ve BRICS üyesi olmasına rağmen QUAD (ABD, Japonya, Avustralya ile güvenlik ortaklığı) içinde yer alıyor. Rusya'dan enerji alıyor, Çin ile ekonomik bağları var; aynı zamanda ABD ile savunma teknolojisi iş birliği yapıyor. Bu nedenle Hindistan en belirgin "gri bölge" aktörlerden biridir.
2. Türkiye: NATO üyesi ve AB aday ülkesi olmasına rağmen Rusya ve Çin ile yakın ekonomik, enerji ve güvenlik işbirlikleri var. Orta Koridor – Kuşak-Yol uyumu, Rusya'dan doğalgaz bağımlılığı, S-400 alımı gibi faktörler Türkiye'yi çift yönlü konumlandırıyor. Karar vericiler nezdinde "bağılantısız ama iki tarafa da açık" aktör olarak görülüyor.
3. Körfez Ülkeleri (Suudi Arabistan, BAE, Katar): ABD ile geleneksel güvenlik ittifakı mevcut; ama aynı zamanda Çin'le büyük enerji anlaşmaları ve BRICS+ üyeliği söz konusu. Suudi Arabistan ve BAE, Batı ile Çin-Rusya arasında ekonomik pragmatizm güdüyor. Katar ise özellikle diplomatik arabuluculukla çok kutuplu ilişkiler kuruyor.
4. Afrika'daki Orta Güçler: Mısır, Güney Afrika, Etiyopya: BRICS+ üyesi oldular, Çin yatırımlarına açıldılar. Ancak ABD ve AB ile güvenlik ve kalkınma yardımları üzerinden ilişkilerini koruyorlar. "İki taraflı da çalışabilen" ülkeler konumunda.
5. Latin Amerika'daki Aktörler: Brezilya: BRICS'in kurucu üyesi, Çin ile güçlü bağları var. Ama aynı zamanda ABD ile ekonomik ilişkilerini sürdürmek zorunda. Meksika: ABD ile NAFTA (USMCA) çerçevesinde bağları güçlü, fakat Çin yatırımlarına da kapı aralıyor.
6. Asya'daki Stratejik Denge Ülkeleri: Vietnam, Endonezya, Malezya: Çin ile yoğun ticaret içinde ama ABD'nin güvenlik şemsiyesi ve Hint-Pasifik stratejisinde rol oynamak istiyorlar. Bu ülkeler "büyük güçler arasında savrulmamak" için denge siyaseti izliyor.
7. Orta Asya Cumhuriyetleri: Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan: Coğrafi olarak Rusya ve Çin arasında sıkışık durumda. Çin'in Kuşak-Yol projelerinden faydalananlar; ama Batı ile de enerji, yatırım ve güvenlik ilişkilerini sürdürmeye çalışıyorlar.

KÜRESEL GÜNEY-BATI REKABETİ VE ABD’NİN ROLÜ

Tianjin Zirvesi ve devamındaki gelişmeler, küresel Güney ile Batı arasındaki rekabetin belirginleştiğini ortaya koymaktadır. Çin, Rusya, Hindistan, İran, Suudi Arabistan, Mısır gibi ülkelerden oluşan gevşek bir “küresel Güney” cephesi, kendini **Batı blokunun karşısında konumlandırmak** yönünde adımlar atıyor. Bu cephe mutlak bir birlik olmaktan uzaksa da ortak payda, **Batı hegemonyasına meydan okuma ve daha adil temsil talebi** olarak özetlenebilir.⁶

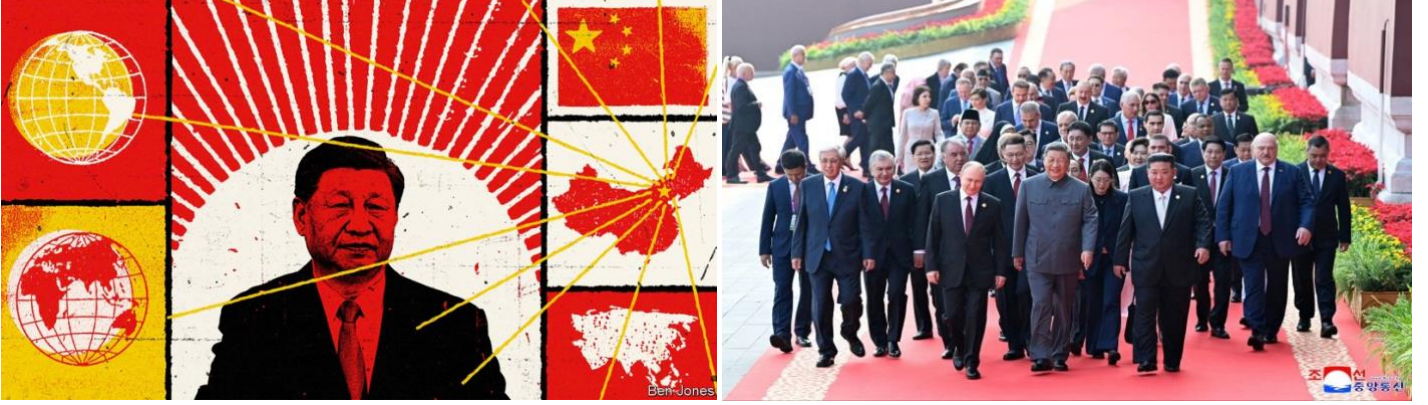

Pekin’deki askerî geçit törenine katılan liderlerin profili bu ayrımı netleştirir nitelikteydi: **Rusya ve Kuzey Kore liderleri, Myanmar cuntasının başı, Küba Devlet Başkanı, Kongo DC ve Zimbabve gibi Afrika ülkelerinin liderleri** törende hazır bulunurken; Hindistan, Mısır gibi ABD ile yakın bağları olan ülkeler törende üst düzey temsilci bulundurmayıp ayrılmayı tercih ettiler. Batı dünyasından ise sadece **Sırbistan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vučić ve Slovakya Başbakanı Robert Fico** (ikisi de Rusya’ya yakınlığıyla bilinir) törene katıldı. Bu tablo, **Batı-Doğu ayrışmasının** sembolik bir yansıması olarak algılandı. Hatta Slovakya’da muhalif medya, Başbakan Fico’nun Pekin’de “Lukaşenko, Kim Jong-un ve Putin gibi diktatörlerle aynı safta görünmesinin” ülkeyi Batı’dan izole ettiği yönünde eleştirilerde bulunmuştur.

Küresel Güney söylemi, Çin ve Rusya tarafından Batı’ya karşı önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Çin Devlet Başkanı Şi Cinping, bu zirveyi ve töreni küresel Güney ülkelerine seslenmek için kullandı. **La Stampa** gazetesinin analizine göre, Pekin yönetimi diplomasi ve güç gösterisini aynı anda sergileyerek “küresel dünya düzeninin artık salt Batı’da şekillendirilmediğini” dünyaya ilan etmek istedi. Şi, Çin’i savaş sonrası düzenin (1945 sonrası düzenin) “**hamisi**” olarak sunarken, bu kimliğini hem tarihsel mirasa hem de güncel meşruiyete dayandırdı. Başta Asya, Afrika ve Latin Amerika’daki gelişmekte olan ülkelere, Çin’in **istikrar sağlayıcı bir güç** olduğu mesajını

⁶ The People’s Daily’de yayınlanan bir rapora göre; Amerika Birleşik Devletleri, “renkli devrimler” düzenlemek, bölgesel anlaşmazlıkları kışkırtmak ve hatta demokrasi, özgürlük ve insan haklarını destekleme kisvesi altında doğrudan savaşlar başlatmak için hegemonik bir oyun planı geliştirdi. Soğuk Savaş zihniyetine bağlı kalan Amerika Birleşik Devletleri, blok siyasetini hızlandırdı ve çatışma ve karşıtlığı körükledi. Ulusal güvenlik kavramını aşırı genişletti, ihracat kontrollerini kötüye kullandı ve başkalarına tek taraflı yaptırımlar uyguladı. Uluslararası hukuk ve kurallara seçici bir yaklaşım benimsedi, bunları uygun gördüğü şekilde kullandı veya reddetti ve “kurallara dayalı bir uluslararası düzen”i korumak adına kendi çıkarlarına hizmet eden kuralları dayatmaya çalıştı. (<https://newcoldwar.org/u-s-hegemony-and-its-perils/>)

verdi. Zirvenin hemen ardından zafer geçidi töreninin yapılması da tesadüf değildi; **Çin, 1945'te Japonya'ya karşı kazanılan zaferi anarak, bunu bugüne yönelik siyasi bir mesaja dönüştürdü**: Bu mesaj, "1945'te kurulan düzenin devamı olarak Tayvan üzerindeki hâkimiyetinin teyidi" şeklinde okunabilir. Zira Çin, İkinci Dünya Savaşı sonunda Japon işgalinden kurtarılan Tayvan'ın kendi egemenlik haklarının parçası olduğunu tarihsel bellek üzerinden hatırlatıyor. Geçmişte dünya düzeninin belirleyici bir aktörü olduğunu, bugün de büyük bir güç olarak **dünyanın geleceğini şekillendirmede söz sahibi olmak istediğini** bu yolla ortaya koyuyor.

ABD'nin politikaları, bu saflaşmada hızlandırıcı bir etken olmuştur. Özellikle Donald Trump yönetiminin izlediği agresif ve tek taraflı tutumlar, birçok ülkeyi Çin liderliğindeki oluşumlara yöneltmiştir. Örneğin Trump, 2025 yılında Hindistan'ın Rusya'dan petrol alımına tepki olarak bu ülkeye %50'ye varan gümrük tarifeleri getirmiş ve **Washington-Yeni Delhi ilişkileri tarihinin en düşük seviyelerinden birine inmiştir**. Bu durum, Hindistan'ı stratejik hesaplarını yeniden yapmaya itmiş; neticede Modi, yıllar sonra ilk kez Çin'deki ŞİÖ zirvesine katılma kararı almıştır. **Al Jazeera** analizine göre Trump'ın %50 tarifeleri, Hindistan'ı Pekin ve Avrasya'daki diğer aktörlerle daha güçlü ortaklıklar aramaya zorlayarak Çin-Hindistan yakınlaşmasını hızlandırmıştır. Dahası, Trump'ın uluslararası kurumlara mesafeli ve müttefiklere bile karşı yaptırım tehditleri içeren yaklaşımı, pek çok ülkeyi **"ABD'nin kollarından Çin'in kollarına itmiştir"**. Danimarka'nın Berlingske gazetesinde çıkan bir yorum, ABD'nin küresel ekonomi sahnesinde "komünist bir diktatörlükten bile daha saldırgan" davranması halinde bazı ülkelerin Çin liderliğini ABD'ye tercih etmesinin şaşırtıcı olmadığını belirtiyor. Yorumda *"bunu yavaş yavaş fark etmeye başlasak da bu durum dünya için tam bir felaket"* denilerek Trump'ın yanlış politikalarının tam tersi etki yarattığı vurgulanıyor. Hatta aynı yazıda *"Trump, ABD ve Batı karşıtı devletlerin aynı ekseninde bulunduğu bir dünya düzeni yarattı"* ifadesi kullanılarak, Trump'ın küresel ayrışmayı körüklediği ileri sürülmüştür.

Nitekim **Guardian** gazetesinin analizinde, Pekin'deki Xi-Putin-Kim buluşmasının Batı'ya **"asabî bir başkaldırı mesajı"** olarak görüldüğü ve Trump'ın buna sosyal medyada anında tepki verdiği belirtiliyor. Trump, Truth Social hesabında Şi'ye "Çin'in muhteşem halkına harika bir kutlama günü dilerim" dedikten sonra alaycı biçimde *"Lütfen Vladimir Putin ve Kim Jong-un'a en sıcak selamlarımı ilet, ABD'ye karşı komplo kurarken"* diyerek üçlüyü ABD'ye karşı komplo yapmakla suçladı.

Donald J. Trump
@realDonaldTrump

The big question to be answered is whether or not President Xi of China will mention the massive amount of support and "blood" that The United States of America gave to China in order to help it to secure its FREEDOM from a very unfriendly foreign invader. Many Americans died in China's quest for Victory and Glory. I hope that they are rightfully Honored and Remembered for their Bravery and Sacrifice! May President Xi and the wonderful people of China have a great and lasting day of celebration. Please give my warmest regards to Vladimir Putin, and Kim Jong Un, as you conspire against The United States of America. PRESIDENT DONALD J. TRUMP

Kremlin ise bu suçlamayı reddedip “kimse bir şey planlamıyor” açıklaması yaptı. Ancak Avrupa kanadı da kaygılıydı: Kaja Kallas, üç liderin buluşmasını “kurallara dayalı uluslararası sisteme doğrudan bir meydan okuma” olarak niteledi ve bunun sadece sembolik olmadığını, “Rusya’nın Ukrayna savaşının Çin’in desteğiyle sürdürülebildiğini” ifade etti. Bu tepkiler, Batı cephesinde **yeni eksenleşmenin** rahatsızlıkla izlendiğini gösteriyor.⁷ **Trump yönetiminin sert hamlelerinin sonucunda** bazı geleneksel ABD ortaklarının da Çin’e yaklaşması dikkat çekicidir. Örneğin Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi Körfez müttefikleri, Trump döneminde ABD’ye güvenlerinin sarsılmasıyla rotalarını kısmen Çin ve Rusya’ya çevirmeye başladılar. 2023’te Suudi Arabistan’ın BRICS’e katılımı bu trendin örneklerindendir. **Hindistan** ise belki de en kritik örnektir: Trump’ın ticari baskılarına rağmen Rusya’dan petrol almaya devam eden Hindistan, ABD ile sorunlar yaşasa da Çin’e de tam teslim olmadan **iki tarafla da iş tutmaya çalışan denge politikasını** pekiştirdi. Yine de **ABD’nin itme etkisi** sayesinde, Hindistan’ın Çin ve Rusya ile aynı karede yer aldığı bir düzenin tohumları atıldı. Hindistan medyasında, “Trump, Çin’i izole etmeye çalışırken tam tersine Hindistan gibi mesafeli duran önemli bir aktörü bile Çin’in yanına itti” yorumları yapılmıştır. Aslında bunun Hindistan’ın “Denge Hamlesi” ve “Blok Ötesi Siyaseti”⁸ olarak algılanmanın da mümkün olduğu kesin. Bütün bu gelişmeler ışığında, **küresel güç rekabetinde ABD’nin rolü bir paradoks barındırmaktadır**. Bir yandan Batı ittifaklarını (NATO, AUKUS, QUAD vb.) konsolide etmeye çalışan Washington, diğer yandan bazı politikalarıyla (tek taraflı tarifeler, anlaşmalardan çekilme, müttefiklere sert söylem) **karşı cepheyi sıkılaştırmaktadır**. **Berlingske** gazetesindeki analizde denildiği gibi: “ABD eğer dünya sahnesinde bir diktatörden bile daha saldırgan davranıyorsa, bazı ülkelerin Çin liderliğini tercih etmesi şaşırtıcı değildir”. Bunun küresel sonuçları ise ABD açısından istenmeyen bir tabloyu, **Batı karşıtı ülkelerin ortak ekseninde bulunduğu bir dünya düzenini** ortaya çıkarabilir. Nitekim Trump döneminin sonunda **Kuzey Kore, Rusya, Çin** liderlerinin Pekin’de kol kola resmedilmesi tam da böyle bir yeni eksen görüntüsüdür.

Yine de burada şunu not etmek gerekir: **Küresel Güney** olarak adlandırılan ülkeler **yekpare bir blok oluşturmamaktadır**. Kendi aralarında çıkar farklılıkları olduğu gibi Batı ile de çok boyutlu ilişkilere sahiptirler. Bu nedenle, “Doğu-Batı ayrımı” veya “demokrasi vs otokrasi” gibi kategoriler giderek anlamını yitirmektedir. Birçok ülke için mesele ideolojik kampaşmadan ziyade **somut çıkarlar** meselesidir. Örneğin Hindistan demokratik değerler açısından Batı’ya yakın olsa da çıkarları gereği Rusya ile enerji işbirliğini sürdürmekte, Çin ile ticari ilişkilerini tamamen koparmamaktadır. Keza **Türkiye, Suudi Arabistan, Endonezya** gibi ülkeler de Batı ve Doğu ile aynı anda ilişki geliştiren “çok yönlü dış politika” izlemektedir. Bu nedenle önümüzdeki dönemde **yeni bir medeniyetler çatışması** ya da katı ideolojik bloklar yerine, **daha esnek, konu bazlı koalisyonlar** görmemiz muhtemeldir.

ORTA KORİDOR, KUŞAK-YOL VE KÜRESEL BAĞLANTISALLIK

Küresel güç rekabetinin somut yansımalarından biri de büyük projeler ve koridorlar üzerinden yaşanmaktadır. Çin’in **Kuşak ve Yol Girişimi (OBOR/BRI)** ile ortaya koyduğu devasa altyapı ve bağlantı vizyonu, kara ve deniz yollarını modern “İpek Yolları”yla donatmayı hedefliyor. Bu girişim, bir yandan Asya, Afrika ve Avrupa’yı kapsamlı şekilde birbirine bağlarken, diğer yandan Çin’in küresel ekonomik nüfuzunu artırma aracı olarak görülüyor. **Türkiye’nin Orta Koridor** inisiyatifi ise Çin’den Avrupa’ya uzanan orta hat üzerinde (Orta Asya-Kafkaslar-Türkiye güzergâhı) ticaretin geliştirilmesini amaçlıyor. Son yıllarda, **Orta Koridor ile Kuşak-Yol’un entegrasyonu konusunda önemli adımlar atıldı**. Özellikle Rusya-Ukrayna savaşının ardından Rusya üzerinden geçen kuzey koridoruna alternatif arayışlar Orta Koridor’un stratejik değerini yükseltti.

⁷ “Yeni eksenleşme” kavramı, uluslararası sistemde ülkelerin klasik Doğu-Batı ikiliği dışında yeni ittifaklar, kutuplar ve iş birliği hatları etrafında hizalanmasını anlatır. Yani ülkelerin yalnızca NATO-Batı bloku veya Rusya-Çin eksenini arasında değil, farklı çıkarlar, yeni örgütler ve ekonomik ağlar üzerinden saflaşmasıdır.

Bunu birkaç boyutta açıklayabiliriz:

1. Soğuk Savaş’tan Farkı: Soğuk Savaş’ta iki kutuplu yapı (ABD-SSCB) vardı. Yeni eksenleşmede ise çok kutupluluk var: ABD, Çin, Rusya, AB, Hindistan, bölgesel güçler ve hatta Küresel Güney’in yükselen aktörleri.

2. Yeni Eksenleşmenin Dinamikleri: Ekonomi: Dolar merkezli sistem yerine, Çin’in Kuşak-Yol girişimi, BRICS finans ağları ve ulusal para birimleriyle ticaret. Güvenlik: NATO’nun karşısında ŞİÖ, Rusya-Çin askeri tatbikatları ve bölgesel güvenlik mekanizmaları. Enerji ve Lojistik: Orta Koridor, Power of Siberia-2, Afrika’daki altyapı yatırımları. Teknoloji: ABD’nin çip kısıtlamaları karşısında Çin’in yapay zeka, 5G ve dijital ağlarda kurduğu blok. Kültürel/ideolojik: ABD’nin “demokrasi-özgürlük” söylemine karşı Çin’in “refah-istikrar” modeli.

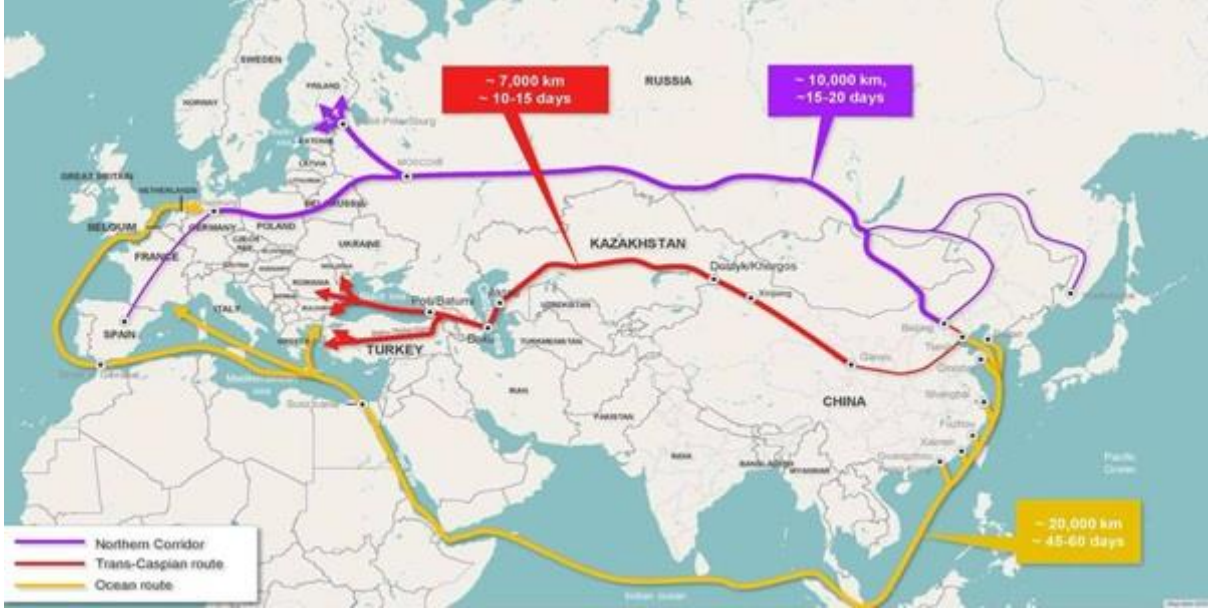
3. Yeni Eksenler: ABD ve müttefikleri: NATO, AB, QUAD, AUKUS. Çin-Rusya odaklı Avrasya eksenini: ŞİÖ, BRICS, Kuşak-Yol. Gri bölge eksenini (denge arayanlar): Türkiye, Hindistan, Körfez ülkeleri, Endonezya gibi aktörler. Küresel Güney eksenini: Afrika, Latin Amerika ve Asya’nın gelişmekte olan ülkeleri; daha fazla söz sahibi olma isteğiyle Batı dışı platformlara yöneliyorlar.

4. Sonuç: Parçalı Çok Kutupluluk: “Yeni eksenleşme”, dünya düzeninin tek merkezli olmaktan çıkıp çok katmanlı hale gelmesi demek. Bu durum: Çatışmaları daha karmaşık hale getiriyor (örneğin Ukrayna, Tayvan, Orta Doğu). Küresel yönetimde yeni blokların doğmasına yol açıyor. Karar vericiler için daha fazla denge siyaseti gerektiriyor.

⁸ Blok Ötesi Siyaset, günümüzde uluslararası ilişkilerde sıkça tartışılan bir kavram. Kısaca, devletlerin sadece bir büyük güç blokuna (örneğin ABD/NATO veya Çin-Rusya) katılmak yerine, her iki blokta da ilişki kurarak, kendi çıkarlarını merkeze alan çok yönlü ve esnek dış politika yürütmesi demektir.

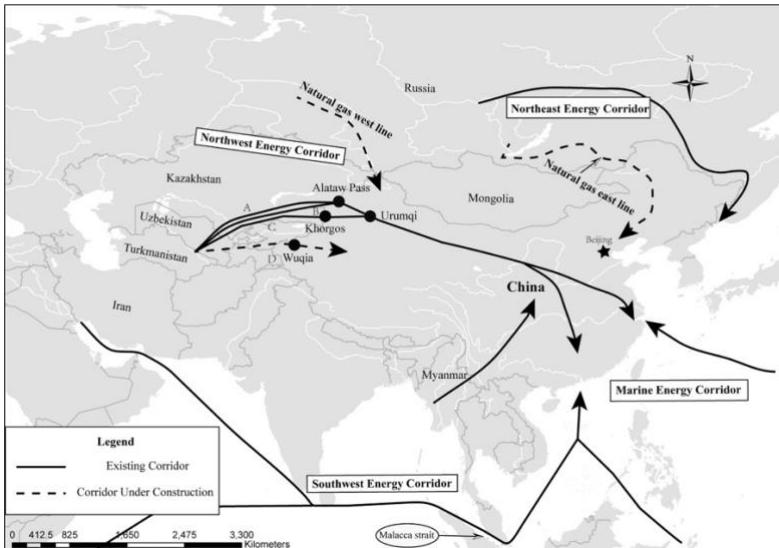
- Bağımsızlık vurgusu: Ülke, tek bir blokla özdeşleşmez; kendi ulusal çıkarlarına göre hareket eder.
- Pragmatizm: Gerek Batı ile gerekse Doğu ile ekonomik, güvenlik ve diplomatik işbirliği geliştirir.
- Esneklik: Değişen koşullara göre pozisyon alır, bu da stratejik manevra alanı yaratır.
- Çok boyutluluk: Sadece güvenlik değil; ticaret, enerji, teknoloji, kültür gibi farklı alanlarda çok taraflı ilişkiler kurulur.

Çin ve Türkiye, Orta Koridor'un Belt and Road ile “doğal bir sinerji” oluşturduğunu sıklıkla vurgulamaktadır. Nitekim Temmuz 2025'te Çin'in Çongçing ve Çengdu şehirlerinden kalkan iki yük treni, Kazakistan ve Hazar rotası üzerinden İstanbul'a ulaşmış, oradan Polonya ve Macaristan'a devam etmiştir. Bu seferler düzenli hale gelerek Çin-Avrupa yük trenlerinin artık Türkiye üzerinden işlemlerini sağlamıştır. Çin kaynaklarına göre gümrük ve lojistik iyileştirmeler sayesinde Çin'den Türkiye'ye Orta Koridor üzerinden yük taşımacılığı süresi 20+ günden **15 güne kadar indirilmiştir**.

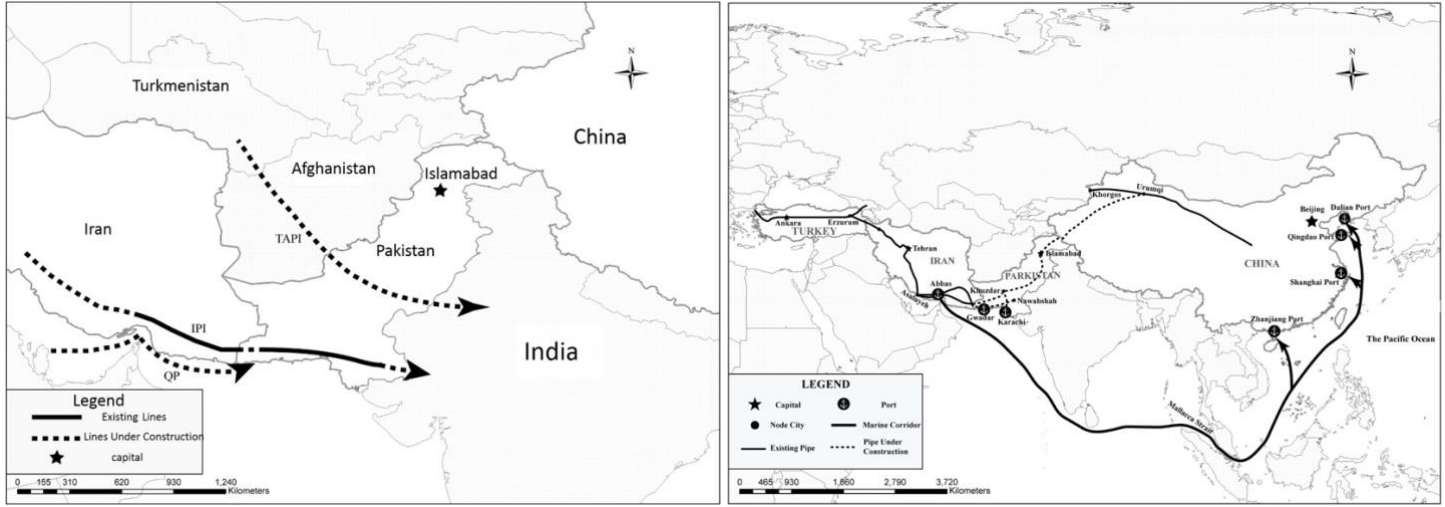
Türkiye **Orta Koridor'un verimliliğinin istikrarlı biçimde arttığını** belirtti. Bu durum, Türkiye'nin uluslararası demiryolu taşımacılığında bir merkez haline gelmesini pekiştirirken, Kuşak-Yol'un sağladığı stratejik avantajları da gözler önüne serdi. Sn.Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da Haziran 2025'te İstanbul'daki Küresel Ulaştırma Forumu'nda yaptığı konuşmada **Türkiye'nin Orta Koridor planı ile Kuşak-Yol'un yüksek kaliteli gelişiminin sağladığı sinerjinin, Asya ile Avrupa arasında daha güvenli ve verimli bir bağlantı için kilit önemde olduğunu** vurguladı.

Orta Koridor güzergâhı, Çin'den çıkıp Kazakistan üzerinden Hazar Denizi'ne, oradan Azerbaycan ve Gürcistan'a, devamında Türkiye ve Avrupa'ya uzanmaktadır. Bu hat, **Rusya ve İran'ı baypas etmesi** nedeniyle jeopolitik açıdan da önem taşır. Atlantic Council analizine göre, **Rusya'nın Ukrayna'yı işgali Orta Asya ülkelerini uyandırmış ve ekonomilerini geliştirmek, Rusya'ya bağımlılıklarını azaltmak için bölgesel iş birliğini artırmaya sevk etmiştir**. Bu sayede dış güçlerin dikte etmediği, bölge ülkelerinin sahip çıktığı **Orta Koridor bölgesel bir inisiyatif** olarak gelişmektedir. Orta Koridor hem Rusya'yı hem İran'ı devre dışı bırakan bir rota olduğu için, **Avrupa Birliği de son dönemde bu koridora ilgisini ve yatırımını artırmıştır**. AB, enerji güvenliğini çeşitlendirmek ve Rusya'ya bağımlılığı azaltmak adına Orta Asya petrolerini ve doğal gazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıyacak projelere destek vermektedir. Hatta “koridor savaşları” kavramı giderek literatüre girmektedir: Çin'in Kuşak-Yolu, Rusya-Çin-İran'ın kendi aralarındaki ulaşım projeleri, Batı'nın desteklediği Orta Koridor ve diğer girişimler, **büyük güç rekabetinin yeni cepheleri** haline gelmiştir.

Bu nedenle Washington yönetimine de Orta Asya'daki altyapı inisiyatiflerine daha aktif angaje olması, Rusya-Çin-İran'ın alternatif hatlar kurma çabalarını dengelemesi yönünde baskılar mevcut.

ŞİÖ'nün küresel bağlantısallıkta nasıl bir rolü var? Aslında ŞİÖ doğrudan bir altyapı ya da yatırım girişi olmamakla birlikte, üyeleri arasındaki **entegrasyon projelerini siyasi düzeyde koordine eden bir şemsiye** işlevi görebilir. Nitekim Tianjin Zirvesi sırasında, üye ülkeler arasında ulaşım, enerji ve ticaret koridorlarını geliştirme vurgusu içeren 2035 ŞİÖ Kalkınma Stratejisi belgesi onaylanmıştır.

Ayrıca Çin, “**mega ölçekli pazar**” diyerek nitelendirdiği ŞİÖ coğrafyasının ekonomik fırsatlarını öne çıkarmış, Trump'ın tarifelerinin yol açtığı kaos ortamında kendisini **istikrar getirici birleştirici güç** olarak sunmuştur.

At the SCO summit, China's President Xi

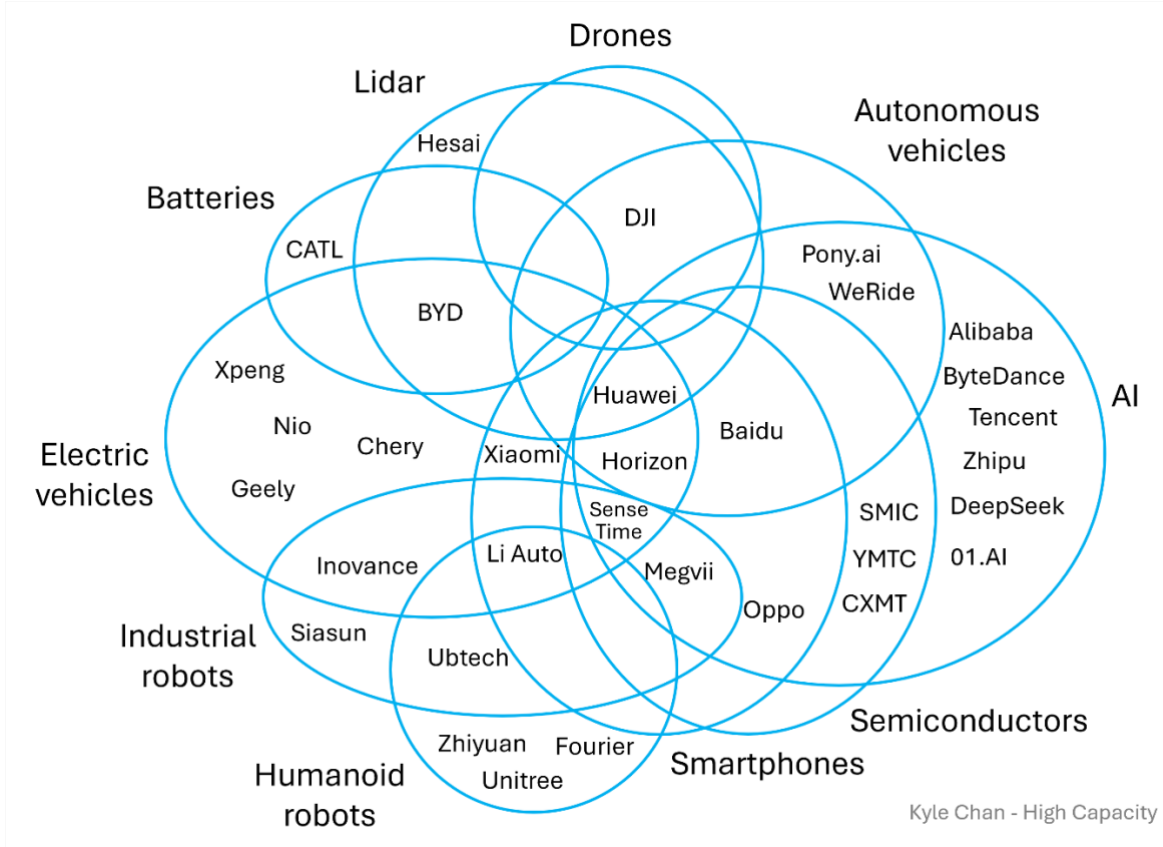
Jinping said: "We should advocate for equal and orderly multi-polarization of the world, inclusive economic globalization and promote the construction of a more just and equitable global governance system," adding "we must take advantage of the mega-scale market."

Şi Cinping, **daha kapsayıcı bir ekonomik küreselleşme** çağrısıyla, ŞİÖ'nün sahip olduğu dev pazar sayesinde üye ülkelere büyük fırsatlar sunabileceğini söylemiştir. Bu doğrultuda **ulusal paralarla ticaretin artırılması** gündeme getirilmiştir. Putin de konuşmasında, üyeler arası ödemelerde ulusal paraların artan kullanımının altını çizerek, bunun **Eurasia'da yeni bir istikrar sistemi inşasına zemin hazırladığını** belirtmiştir. Ulusal paralarla ticaret, doğrudan **ABD dolarının küresel hakimiyetine bir meydan okuma** anlamına gelir. Keza İran ve Rusya yaptırımlar altındayken, Çin de yaptırım riski görmekteyken, dolar yerine ikili para birimleriyle ticaret yapmak bu ülkelerin yaptırım baskısından kurtulma stratejisinin parçasıdır. Bu nedenle ŞİÖ içinde bir **alternatif finans ekosistemi** oluşturma fikri Çin tarafından ciddi şekilde desteklenmektedir. Bu ekosistem Çin tarafından başka ekosistemlerle desteklenmektedir.

Space Tech Startup Ecosystem in China

Çin: Yükselen Süper Gücün Özel Uzay Ekosistemi : (<https://www.deeptech.asia/p/china-private-space-ecosystem-of>)

Öte yandan, ŞİÖ üyeleri Çin'in Kuşak-Yol projelerinden de yararlanmaktadır. Orta Asya ülkeleri, Pakistan, İran gibi devletler Çin'den aldıkları altyapı yatırımlarıyla ekonomilerini canlandırmaya çalışıyorlar. Bu da Çin ile küresel Güney arasında yeni bir **karşılıklı bağımlılık modeli** yaratmaktadır. Çin, dev pazarını ve finansal gücünü kullanarak gelişmekte olan ülkelere kredi, yatırım, teknoloji sunuyor; karşılığında doğal kaynaklara erişim, yeni pazarlar ve diplomatik destek kazanıyor. Örneğin Çin, 2013'ten bu yana Kuşak-Yol kapsamında onlarca ülkede yüz milyarlarca dolarlık proje üstlenmiştir. Bu ülkeler için Çin finansmanı çoğu zaman tek seçenek haline gelirken, Çin de bu sayede küresel tedarik zincirlerini ve ticaret rotalarını kendine bağlamaktadır. **Güneydoğu Asya, Afrika ve Latin Amerika'da** pek çok ülke, kalkınma için Çin'in sağladığı kredilere, altyapı projelerine bel bağlamış durumdadır. Bu durum, **Batı'nın geleneksel yardım ve kalkınma modeline** alternatif bir **Çin modeli** ortaya çıkarıyor: Şartlı siyasi reform talepleri olmadan, doğrudan altyapı ve ticaret yoluyla kazan-kazan retoriğiyle ilerleyen bir model. Bu model eleştirilere de açıktır; zira bazı ülkeler **borç tuzağı** riski yaşamış veya Çin'e stratejik varlıklarını kiralamak zorunda kalmıştır (Sri Lanka'nın Hambantota limanı örneği vb.). Ekonomik kalkınma, altyapı yatırımı ve egemen kararlarına karışılmaması nedeniyle yine de pek çok gelişen ülke için **Çin'in değer önerisi** cazip gelmektedir: Buna karşılık ABD ve Avrupa'nın değer temelli yaklaşımları (insan hakları, yolsuzlukla mücadele şartları vs.) bazı yönetimleri rahatsız etmektedir. Dolayısıyla **Çin'in "refah ve kalkınma" söylemi, ABD'nin "demokrasi ve insan hakları" söylemine** karşı küresel Güney'de belirli ölçüde alıcı bulmaktadır.

Boyut	ABD Söylemi	Çin Söylemi
Ana Tema	Demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü	Refah, kalkınma, istikrar
Meşruiyet Kaynağı	Evrensel değerler, liberal normlar	Ekonomik büyüme, yoksulluğun azaltılması
Uygulama Alanı	NATO müdahaleleri, insan hakları raporları, demokrasi teşvik programları	Kuşak-Yol Girişimi, BRICS Kalkınma Bankası, altyapı yatırımları
Hedef Kitle	Liberal demokrasiyi benimseyen/benimsemeye açık ülkeler	Gelişmekte olan ülkeler, Küresel Güney
Avantajı	Normatif güç, uluslararası hukuk ve kurumlar üzerinden etki	Somut fayda üretmesi (altyapı, yatırım, ticaret)
Eleştiri	Çifte standart (otoriter müttefiklere tolerans), müdahalecilik	Borç tuzağı, şeffaflık eksikliği, otoriter modelin teşviki
Küresel Algı	Batı değerlerinin dayatması	Alternatif modernleşme yolu, pragmatik iş birliği

DEBT TRAP DIPLOMACY

Türkiye'nin durumu da Orta Koridor bağlamında ilgi çekicidir. Türkiye, bir NATO üyesi olmasına rağmen aynı zamanda ŞİÖ'de diyalog ortağıdır ve Kuşak-Yol'un önemli bir geçiş ülkesi haline gelmiştir. Ankara, “**üçüncü yolu**” temsil ederek ne Batı'dan ne Doğu'dan tamamen vazgeçmeden her iki tarafa da stratejik yakınlık kurmaya çalışıyor. Bu pragmatik denge politikası sayesinde hem Avrasya altyapı projelerinden (Orta Koridor, TANAP vb.) faydalanmakta hem de Batı ile ekonomik ve askeri ilişkilerini sürdürmektedir. **Ankara için Orta Koridor** girişimi, kendi jeoekonomik konumunu güçlendirmek adına Kuşak-Yol'u tamamlayan bir vizyon olarak görülüyor. Çin basını Türkiye'yi “**Avrasya ticaretinin kilit bağlantısı**” olarak nitelemekte, Çin-Avrupa trenlerinin Türkiye üzerinden düzenli işlemeye başlamasını örnek göstermektedir. Bu iş birliği, Türkiye-Çin ilişkilerinde de pozitif bir gündem yaratmıştır. Çin'in Ankara Büyükelçisi, iki ülke ilişkilerinin pozitif ivmede ilerlediğini ve her alanda somut iş birliği projelerinin geliştiğini belirtmiştir.

Özetle, **küresel ticaret yolları ve bağlantı projeleri, jeopolitik rekabetin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır**. Çin, Kuşak-Yol ile ekonomik ağını genişletirken; ABD, Japonya, Hindistan ve Avrupalı ortaklar da alternatif koridorlar (Hint-Pasifik Ekonomik Çerçeve, Orta Koridor, Güney Asya-Ortadoğu koridoru gibi) geliştirmeye çalışmaktadır. **Tianjin Zirvesi'nde** bu konu da gündeme gelmiş; Hindistan Başbakanı Modi, **bağlantısallık ve enerji işbirliğinin** önemini vurgulamıştır. Modi, Hindistan'ın Çabahar Limanı ve **Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru** gibi projeleri güçlü biçimde desteklediğini, bağlantı projelerinin kalkınma ve güven artırıcı etki yapacağını belirtmiştir. Ayrıca **çok taraflı altyapı inisiyatiflerinde şeffaflık ve herkesin kazandığı sonuçlar** üretmenin gereğine işaret etmiştir. Bu açıklamalar, dolaylı olarak Çin'in Kuşak-Yol'una bir gönderme olarak da okunabilir; zira Hindistan, Kuşak-Yol kapsamındaki bazı projelere (özellikle Pakistan üzerinden geçen Korridor'a) egemenlik gerekçesiyle karşı çıkmaktadır.

Sonuç olarak, **Tianjin Zirvesi, küresel bağlantı yarışında Çin'in halen inisiyatifi elinde tuttuğunu, ancak rakiplerinin de boş durmadığını göstermiştir**. Orta Koridor'un yükselişi, Kuşak-Yol ile rekabet etmekten ziyade onu tamamlayan bir hat olarak önem kazanmıştır. Çin-Türkiye-Avrupa hattının işlemeye başlaması, **Avrasya'nın jeoekonomik haritasını değiştirebilecek bir gelişmedir**. Bu sayede Batı yaptırımlarının ve çatışmaların sarsıntıya uğrattığı ticaret akışları yeni yönle kaymakta, **küresel ticaretin rotaları jeopolitik kaymalarla birlikte yeniden çizilmektedir**. Bu da küresel güney ülkelerine Batı'ya bağımlılığı azaltma fırsatı sunarken, Çin gibi aktörlere de etki alanını genişletme olanağı vermektedir.

HİNDİSTAN'IN DENGİ ARAYIŞI VE DEĞİŞKEN POLİTİKASI

Hindistan hem ŞİÖ içindeki hem de küresel güç rekabetindeki konumu nedeniyle özel bir dikkat hak ediyor. Dünyanın en büyük demokrasisi ve yükselen ekonomilerinden biri olan Hindistan, bir taraftan ABD, Japonya ve Avustralya ile **QUAD ittifakında** Hint-Pasifik'te Çin'i dengelemeye çalışırken, diğer taraftan ŞİÖ ve BRICS gibi platformlarda Çin ve Rusya ile yan yana gelmektedir. Bu **ikili duruş**, Yeni Delhi'nin “**stratejik otonomi**” doktrininin bir yansımasıdır. Hindistan, tarihsel olarak Bağlantısızlar Hareketi'nin liderlerinden biri olarak, bugün de herhangi bir bloka tam biçimde angaje olmadan kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışmaktadır.

Tianjin Zirvesi'ne Hindistan Başbakanı Narendra Modi'nin katılımı, bu denge politikasının güncel bir tezahürüydü. **2024'teki ŞİÖ Zirvesi'ne katılmayan Modi**, 2025'te Trump'ın sert ekonomik baskıları sonrası **ilk kez 2018'den beri Çin'e gitti**. Bu gelişme, bir yandan Çin-Hindistan arasındaki donmuş diyalogun çözülmeye başladığına işaret ederken, diğer yandan Hindistan'ın ABD ile yaşadığı sürtüşmeleri dengelemek istediğini gösterdi. Zirvede **Şi Cinping ve Modi arasında 7 yıl aradan sonra gerçekleşen ilk yüz yüze görüşme**, sınırlı da olsa pozitif bir adım olarak değerlendirildi. İki lider, sınır anlaşmazlığının çatışmaya dönüşmemesi için mekanizmaları güçlendirme konusunda anlaştılar ve **"anlaşmazlıkların farklılığa dönüşmemesi"** gerektiği yönünde fikir birliğine vardılar. Resmî açıklamalara göre **"farklılıkların çatışmaya dönüşmesini engelleme ve sınır yönetim mekanizmalarını güçlendirme"** hususunda mutabakat sağlandı. Ancak analistler, **"bu, sorunların çözüldüğü anlamına gelmiyor"**, sınır hala askerî yığınakla dolu ve stratejik güvensizlik sürüyor diye uyarıyor. Dolayısıyla Tianjin'deki Modi-Şi buluşması, **gerçek bir yakınlaşmadan ziyade bir "hasar kontrolü"** olarak görülmelidir.

Hindistan, **ŞİÖ'deki varlığını dört ana alanda kendi çıkarına kullanmaya çalışıyor**: güvenlik, enerji, ticaret ve bölgesel bağlantı. Başbakan Modi, zirve konuşmasında Hindistan'ın ŞİÖ çerçevesinde iş birliğini **"Güvenlik, Bağlantısallık ve Fırsatlar"** adlı üç temel sütunda güçlendirmek istediğini vurguladı. Konuşmasında **"barış, güvenlik ve istikrarın ilerleme ve refahın anahtarı olduğunu"** belirterek, tüm üye ülkeleri **terörizme karşı kararlı adımlar atmaya** çağırdı. Özellikle terör finansmanı ve radikalleşmeyle mücadelede ortak mekanizmalar kurulmasını istedi. Modi, bu bağlamda Hindistan'ın yaşadığı terör saldırılarına (Pahalgam saldırısı gibi) atıfla, **"terörle mücadelede çifte standart olmamalı, sınır ötesi teröre destek veren ülkeler hesap vermeli"** diyerek dolaylı şekilde Pakistan'ı hedef aldı. Bu çıkış, Hindistan'ın ŞİÖ'de Pakistan'a karşı diplomatik mücadele yürüttüğünü gösterir. Nitekim Temmuz ayında da belirttiğimiz gibi Hindistan, Pakistan'ı kınayan ifade metinlerine engel olan ŞİÖ'ye tepki olarak savunma bakanları toplantısı sonuç bildirisini imzalamamıştı. Yani **Yeni Delhi, ŞİÖ platformunda kendi güvenlik kaygılarını gündeme getirip destek aramaya çalışıyor**.

İkinci sütun olan **bağlantısallık (connectivity)** konusunda Modi, Hindistan'ın vizyonunu dile getirdi. **"Kalkınmayı teşvik etmek ve güven inşa etmek için bağlantısallığın rolü büyüktür"** diyen Modi, Hindistan'ın **Çabahar Limanı** projesine ve **Uluslararası Kuzey-Güney Ulaşım Koridoru (INSTC)**'na verdiği güçlü desteği hatırlattı. İran'daki Çabahar Limanı, Hindistan'ın Afganistan ve Orta Asya'ya Pakistan'ı baypas ederek açılma stratejisinin parçasıdır; INSTC ise Hindistan'ı İran ve Rusya üzerinden Avrupa'ya bağlayan çok modlu bir ticaret koridorudur. Hindistan, bu projeler aracılığıyla **ŞİÖ coğrafyasındaki ulaşım hatlarında söz sahibi olmayı** ve Çin'in Kuşak-Yol'una kendi alternatifini ortaya koymayı amaçlıyor. Modi ayrıca **start-up'lar, inovasyon, gençlik değişimi ve ortak kültürel miras** gibi alanlarda da ŞİÖ bünyesinde fırsatlar yaratılması gerektiğini söyledi. Bu kapsamda bir **Medeniyet Diyalogu Forumu** kurulmasını önererek, halklar arası bağların güçlendirilmesini gündeme getirdi. Hindistan, binlerce yıllık medeniyet mirasına sahip bir ülke olarak, Çin'in "medeniyetler ittifakı" söylemine kendi perspektifinden katkı yapmak ve kültürel yumuşak gücünü kullanmak istiyor.

Üçüncü temel alan ise **"fırsatlar"** olarak tanımlandı; burada ekonomik ve finansal iş birliği kastediliyor. Modi, **SCO Kalkınma Bankası** gibi inisiyatiflere açık destek vermedi belki ama örgütün reforme edilmesini, daha etkin hale getirilmesini desteklediğini belirtti. Organize suç, uyuşturucu ticareti ve siber güvenlikle mücadele için ŞİÖ bünyesinde kurulan yeni merkezleri memnuniyetle karşıladı ve **çok taraflı kuruluşların (BM dahil) reforme edilmesi** için benzer bir yaklaşım gerektiğini söyledi. Bu, Hindistan'ın uzun süredir dile getirdiği BM Güvenlik Konseyi reformu talebine de göndermedir.

Hindistan'ın bu **denge siyaseti**, bazı gözlemcilerce **"ikili oynama"** olarak eleştirilse de Yeni Delhi açısından **rasyonel bir büyük stratejidir**. Hindistan kendini ne Batı kampına tamamen hapsedmek ne de Çin'in gölgesine girmek ister. Bunun yerine **"çok taraflı bir diplomaside esneklik"** peşindedir. **European Union Institute for Security Studies** analizinde belirtildiği üzere, **günümüz Hint-Pasifik'inin belirleyici özelliği, aktif bir strateji olarak yeniden ortaya çıkan bağlantısızlıktır**; Singapur, Vietnam gibi ülkeler tek bir güce aşırı bağımlılıktan kaçınmak için ortaklıklarını çeşitlendiriyor, ASEAN büyük güçleri dengelemek için merkeziliğini kullanıyor. Bu tespitin belki en net örneği Hindistan'dır: **"Hindistan, geniş anlamda jeopolitik bloklara çekilmek yerine özerkliğini korumak istediği için Rusya konusunda muğlak bir tutum sergilemiştir"** deniliyor. Gerçekten de Yeni Delhi, Ukrayna konusunda ne Rusya'yı açıkça karşısına aldı ne de Batı'dan tamamen koptu; bir yandan Moskova'dan rekor düzeyde petrol alırken diğer yandan ABD ile askerî ve teknolojik iş birliğini derinleştirdi. Bu **"iğne deliğinden geçme"** politikası, Hindistan'ın yükselen gücüne ve kendi kendine yeterli vizyonu "Atmanirbhar Bharat"a da uygundur⁹.

Tianjin Zirvesi sonrası gelişmeler de Hindistan'ın dengesini sürdürdüğünü gösteriyor. Zirveden hemen sonra Modi ve Putin, Putin'in zırhlı limuziniyle birlikte görüşmeye gittiler; samimi görüntüler verdiler. Modi, **"Kendisiyle sohbetler her zaman ufuk açıcıdır"** diyerek Putin'e yakınlık mesajı verdi. Putin de Modi'ye **"Sevgili dostum"** diye

⁹ Atmanirbhar Bharat (Türkçesi: "Kendi Kendine Yeterli Hindistan" ya da "Öz Yeterli Hindistan") Hindistan Başbakanı Narendra Modi tarafından 12 Mayıs 2020'de, COVID-19 pandemisi sonrası küresel tedarik zincirlerindeki kırılmaların da etkisiyle ilan edilen ulusal kalkınma vizyonudur.

hitap etti. Bu tablo, Batı'nın Ukrayna savaşı nedeniyle Putin'i tecrit çabasına karşın, Hindistan gibi bir büyük demokrasinin hâlâ Rusya ile sıcak ilişkiler yürüttüğünü gösteriyor. Nitekim **Hindistan ve Çin bugün Rusya'nın en büyük petrol müşterileri** konumunda; Rus ekonomisi Batı'dan koparken Asya'da bu iki dev pazar sayesinde nefes alabiliyor. Trump yönetimi Hindistan'ı bu petrol alımları yüzünden cezalandırmaya kalksa da (ek tarifeler), Çin'e ise aynı uygulamayı yapmamıştı. Bu da Hindistan'ı küstürüp Çin'e yaklaştıran faktörlerden biriydi.

Ancak tüm bu yakınlaşmalara rağmen, **Hindistan-ABD ilişkilerinin tamamen koptuğunu söylemek doğru olmaz**. Kewalramani, *"tarife gerilimlerine rağmen Hindistan-ABD ilişkilerinin kırıldığını düşünmemek lazım, bunlar olgun ekonomiler ve pek çok alanda yakın ilişkileri var"* diyerek bu noktaya dikkat çekiyor. Gerçekten de Hindistan, Çin konusunda ABD ile çıkar ortaklığına sahip ve QUAD ittifakına ev sahipliği yapmaya hazırlanıyor. ABD, Modi'nin Tianjin'deki Xi görüşmesini yakından izlemiş ve **"Hindistan ve Çin'in ikili tansiyonu düşürme çabalarını mercek altına almıştır"**. Washington, Hindistan'ın nereye yöneleceği konusunda tetikte; ancak Hindistan da **iki süper güç arasında bir denge unsuru olma rolünü** kendi lehine kullanmaya çalışacaktır. Bu yönüyle Hindistan, **"bağılantısızların yeni lideri"** gibi hareket etmekte **ne Batı'nın demokratik ittifakına ne de Çin'in otoriter eksenine tam eklenmemektedir**. Bunun yerine *"çok merkezli saflaşmada dengeleyici güç"* misyonunu oynamaktadır.¹⁰

Sonuçta Hindistan'ın politikası şunu göstermektedir: **Doğu ile Batı arasındaki çizgi gri bir alandır ve kilit ülkeler esnek pozisyon alarak kendi çıkarlarını maksimize etmektedir**. Bu da klasik anlamda blok siyasetini zorlaştıran, **yeni çok kutuplu düzenin** bir karakteristiğidir. Hindistan örneği, belki de en belirgin şekilde **"demokrasiler kulübü vs otoriterler kulübü"** ayrımının ötesine geçen çıkar hesaplarını ortaya koyar. Dünyanın en büyük demokrasisi Hindistan, gerektiğinde Rusya ve Çin ile aynı masaya oturabilmekte, Batı'nın değer eksenli söylemine mesafeli kalabilmektedir. Bu da göstermektedir ki, **21. yüzyıl saflaşmaları ideolojik olmaktan ziyade jeostratejik ve jeoekonomik temelde ilerlemektedir**.

ÇİN'İN ARTAN ASKERİ GÜCÜ VE GÜÇ GÖSTERİSİNİN ANALİZİ

Pekin'de 3 Eylül 2025'te düzenlenen zaferin 80. yılı geçit töreni, Çin'in giderek büyüyen askeri kapasitesini dünyaya sergilemesi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu tören, Çin'in modern tarihinde gerçekleştirilen en büyük askeri gösteri olarak nitelendirildi. Törende **yeni nesil tanklardan hipersonik füzelerle, insansız denizaltılardan lazer silahlarına** kadar birçok gelişmiş silah sistemi ilk kez kamuoyu önüne çıktı. Çin lideri Şi Cinping, tören konuşmasında *"bugün insanlık bir kez daha barış veya savaş, diyalog veya cepheleşme, kazan-kazan iş birliği veya sıfır toplamı oyun arasında bir seçimle karşı karşıya"* diyerek küresel durumu özetledi ve **"Çin halkının tarihin hep doğru tarafında duracağını, barışçıl kalkınma yoluna bağlı kalıp tüm halklarla ortak geleceği paylaşan bir toplum inşası için çalışacağını"** dile getirdi. Şi ayrıca *"Çin büyük bir ulustur, asla herhangi bir zorbanın gözünü korkutamayacağı bir ulustur"* diyerek üstü kapalı biçimde ABD ve müttefiklerine meydan okudu, ülkesinin **"durdurulamaz"** olduğunu ilan etti.

Törenin en dikkat çekici yönlerinden biri, **sergilenen silahların teknolojik düzeyi ve çeşitliliği** idi. Çin, **"yeni nesil silahlar"** olarak adlandırdığı pek çok platformu ilk kez göstererek, ordusunun modernizasyonunda kat ettiği mesafeyi dünyaya ilan etti. Öne çıkan bazı sistemler şöyleydi:

- **Yeni Nesil Tanklar ve Zırhlılar:** Geçit töreninde Çin kara kuvvetlerinin bel kemiğini oluşturacak modern zırhlı araçlar boy gösterdi. **"Tip 99B" ana muharebe tankı** ile **"Tip 100" hafif tank** ve yine **"Tip 100" zırhlı muharebe destek aracı**, kara muharebe düzeninde ilk kez halkın karşısına çıktı (Çin kaynaklı raporlara göre). Ayrıca **"Tip 5" tekerlekli zırhlı araçları** içeren amfibi hücum birlikleri, yeni nesil tekerlekli makineli tüfek platformları ve havan toplu kundağı motorlu sistemler sergilendi. Bu araçlar, Çin ordusunun hem ağır zırhlı manevra hem de hafif hareket kabiliyeti gerektiren senaryolara hazırlıklı olduğunu gösteriyor.

¹⁰ "Çok merkezli saflaşmada dengeleyici güç" misyonu, orta ölçekli devletlerin küresel güç mücadelesinde esnek, bağımsız ve çok taraflı diplomasiyle denge unsuru olma stratejisidir. Bu rol, geleceğin uluslararası düzeninde büyük güçlerin yanı sıra orta güçlerin de etkinliğini artırıyor. "Çok merkezli saflaşmada dengeleyici güç misyonu" kavramı, günümüz uluslararası sisteminin yapısını anlamak için kritik bir rol oynuyor. Bu, özellikle orta ve yükselen güçler için geçerli bir stratejik konumlanış biçimidir.

- **Gelişmiş Roket ve Füze Sistemleri:** Törende **Çok Namlulu Roketatar (ÇNRA)** sistemleri de vardı. “**Tip 191**” kamyon monteli kendinden tahrikli roket sisteminin iki varyantı geçitte yer aldı (muhtemelen biri daha uzun menzilli). Bunun yanı sıra Çin, uzun menzilli hassas vuruş kabiliyetini gösteren farklı balistik füzelerini art arda geçirdi. Özellikle **YJ-21, DF-17, DF-26D** gibi **hipersonik füzeler** büyük ilgi çekti.

Bu füzeler, sesin birçok katı hızda hareket ederek mevcut hava savunma sistemlerini aşabilen yeni nesil silahlar olarak Çin'in vurucu gücünü katlamaktadır. Yine **nükleer başlık taşıyabilen** çeşitli balistik füzeler (**JL-1, JL-3** denizaltı lançeli füzeler; **DF-61, DF-31BJ** karadan atılan kıtalararası füzeler) ilk kez geniş halk kitlesine tanıtıldı. Bu sistemler Çin'in nükleer üçlemesinin (kara, deniz, hava unsurları) modernize edildiğini gösteriyordu. Özellikle **DF-5C kıtalararası balistik füze** dikkat çekti: Yaklaşık 20 bin kilometre menziliyle tüm dünyayı vurabilecek kapasite olduğu ve birden fazla bağımsız nükleer savaş başlığı (MIRV) taşıyabildiği belirtildi. CBS News'un aktardığına göre DF-5C'nin tahmini menzili 12.400 mil (yaklaşık 20 bin km) olup, Çin anakarasından ABD'nin herhangi bir noktasına erişebilmektedir. Ayrıca DF-5C'nin 10'dan fazla savaş başlığını tek seferde taşıyabileceği ifade edilmiştir.

DF-61 olarak anılan yeni bir mobil ICBM de ilk kez görüldü; 16 tekerlekli lançer üzerinde taşınan bu füze hakkında çok az şey biliniyor, ancak önceki DF-41 modelinin >7.500 mil menzili olduğu ve çoklu başlık taşıyabildiği düşünüldüğünde DF-61'in de benzer veya daha üstün kabiliyette olduğu tahmin ediliyor. Çin donanmasının stratejik vurucu gücü için geliştirilen **JL-3 denizaltı balistik füzesi** de ilk defa halk önüne çıktı. ABD Savunma Bakanlığı raporlarına göre JL-3, önceki JL-2'nin menzilinin ötesine geçen (5.400 deniz milinden fazla) bir menzile sahip, yani Çin kıyılarından ateşlendiğinde bile ABD anakarasını vurabilecek kapasitede.

- **Hava Gücü ve İnsansız Sistemler:** Geçit töreninde **5. nesil savaş uçakları J-20S** ve **deniz versiyonu olduğu tahmin edilen J-35** ilk defa resmi olarak görücüye çıktı (Çin kaynakları bunları ilan etti). Ayrıca **KJ-600 erken uyarı uçağı** ve gelişmiş **Y-20B stratejik nakliye uçağı** da tanıtıldı. Çin, bu uçaklarla hem **havadan erken ihbar ve kontrol kabiliyetini** artırıyor, hem de **küresel ölçekte askeri lojistik kapasitesini** genişletiyor.

Öte yandan **yeni insansız hava araçları (İHA)**, **insansız helikopterler** ve hatta **insansız sualtı ve yüzey araçları** konvoyda yer aldı. Örneğin **AJX002 dev insansız denizaltı (yaklaşık 20 metre boyunda)** ilk kez gösterildi ve bu aracın keşif veya muharebe görevi yapabileceği belirtildi. *Extra-large Uncrewed Underwater Vehicle (XLUUV)* kategorisindeki bu platform, Çin'in denizlerde de insansız harp yeteneğine yatırım yaptığını gösteriyor.

Aynı şekilde **GJ-11 "Keskin Kılıç"** insansız savaş uçağı, pilotlu jetlerle birlikte görev yapabilecek taarruz İHA'sı olarak sergilendi. Bu **stealth** (radar görünmezlik özellikli) İHA, insanlı uçaklarla birlikte uçup onların görevlerini destekleyebilme kapasitesiyle öne çıkıyor.

Ayrıca geçitte “**robotik köpekler (robotik kurtlar)**” olarak adlandırılan dört ayaklı insansız kara araçları da görüldü; bunların mayın temizleme, keşif veya düşman takibi gibi görevler için kullanılabileceği uzmanlarca belirtiliyor.

LY-1 lazer silah sistemi de ilk kez halka gösterildi; zırhlı araç üstüne monte edilen bu lazerin elektronik sistemleri devre dışı bırakma veya insansız hava araçlarını düşürme kapasitesine sahip olduğu ifade edildi. Bu lazerin donanma gemilerine entegre bir hava savunma silahı olduğu ve pilotları kör edebilecek güçlü bir ışın yayabildiği BBC’ye konuşan uzmanlarca aktarılmıştır.

Tüm bu unsurlar, Çin’in özellikle **yapay zekâ, robotik ve otonom sistemler** alanında orduyu geleceğin harp sahasına hazırladığını gösteriyor. Savunma analisti Michael Raska’nın belirttiği gibi, Çin ordusu Rusya’nın Ukrayna’da uyguladığı stratejilerden ders çıkararak “**düşmana dalga dalga insansız araçlar gönderip savunmasını yıpratma**” konseptine önem veriyor; “**geleneksel yapıları güçlendirmekle kalmayıp tamamen yenileriyle değiştirmek istiyorlar**” diyor. Bu kapsamda Çin, diğer bazı ülkelerin çekincelerine rağmen **yapay zekayı askeri sistemlerine entegre etmeye devam ediyor**.

Bu muazzam güç gösterisinin ardındaki stratejik mesaj neydi?

Birincisi, **iç kamuoyuna** verilmek istenen mesaj: Çin, “ulusal yeniden diriliş” (millî gençleşme) hedefini destekleyecek muazzam bir askeri güce artık sahip. Şi Cinping konuşmasında “*Çin ulusunun yeniden yükselişi durdurulamaz*” derken halkına özgüven aşıyor ve orduya desteğini teyit ediyordu.

İkincisi, **bölgesel rakiplere ve potansiyel ayrılıkçı unsurlara** gözdağı: Tayvan başta olmak üzere, Çin ordusunun modern teçhizatı karşısında herhangi bir direnişin beyhude olacağı ima edildi. Nitekim uzmanlar, Çin’in bu uzun menzilli nükleer füze ve gelişmiş konvansiyonel sistemleri sergilemesini **ABD’nin Tayvan gibi konularda müdahale etmemesi için bir caydırıcılık sinyali** olarak okuyorlar. CSIS uzmanlarına göre, Çin’in kıtalararası balistik füze kapasitesini alenen göstermesi, “**nükleer cephaneliğinin, Tayvan’a olası bir müdahalede ABD’yi caydırmaya matuf olduğunu**” anlatıyor ([csis.org](https://www.csis.org)). Aynı şekilde Şi-Putin-Kim’in birlikte tribünde oturması, “**ABD’ye meydan okuyan hasım eksenin olduğu, nükleer caydırıcılığın bu eksenin ABD öncülüğündeki düzene karşı mücadelesinde çekirdek rol oynadığı**” mesajını veriyor. Yani Pekin, eğer ABD ve müttefikleri baskılarını artırırsa, Rusya ve Kuzey Kore ile omuz omuza durup ellerindeki nükleer kozları masaya koymaktan çekinmeyeceklerini ima ediyor. Gerçekten de törende **Xi, Putin ve Kim’in Tiananmen Meydanı’nda yan yana görüntüsü** Batı’da “**ABD’ye karşı meydan okuyan otokratik güçlüler kulübü**” şeklinde algılandı.

Üçüncüsü, **küresel Güney ve kararsız ülkelere** yönelik mesaj: Çin, **yeni bir dünya düzeni vizyonunu destekleyecek güce sahip olduğunu** kanıtlamaktadır. Pekin, diplomaside “ortak geleceği paylaşan toplum” gibi kapsayıcı kavramlar ortaya atarken, arka planda **bunları askeri caydırıcılıkla destekleyebileceğini** gösterdi. Bu durum, özellikle gelişmekte olan ülkeler nezdinde şu anlama gelir: Çin, Batı’nın askeri şemsiyesi olmadan da bölgesel güvenliği sağlayabilecek, ortaklarını koruyabilecek güçtedir. Hatta bazı yorumcular, Çin’in bu teknoloji ve üretim gücünün II. Dünya Savaşı’nda ABD’nin zaferini getiren “sanayi üstünlüğünü” hatırlattığını belirtiyor. Gerçekten de **Çin, son 30 yılda savunma harcamalarını katbekat artırmış** ve devasa bir savunma sanayi kapasitesi oluşturmuştur. Washington merkezli CSIS’in verilerine göre, Çin’in savunma bütçesi son otuz yılda **13 katına** çıkmıştır (1990’lardan 2020’lere gelene kadar) – bu, eşi benzeri görülmemiş bir büyümedir. 2024 itibarıyla Çin’in askeri harcaması ABD’ninkinin üçte birine ulaşmıştır, 2012’de bu oran altıda biriydi. 2023’tе resmi Çin savunma bütçesi 1,55 trilyon yuan (yaklaşık \$215 milyar) olsa da gerçekte \$300 milyarı aştığı tahmin edilmektedir

(chinapower.csis.org). Bu veriler, Çin ordusunun niceliksel büyümesinin yanı sıra niteliksel modernleşmesini de finanse ettiğini gösterir. Yani **Çin, 21. yüzyılın “savaş makinesini” oluşturma yolunda dev adımlar atmıştır**.

Dördüncü olarak, **ABD ve müttefiklerine** net bir uyarı yapıldı: “*İnanın bana, bize karşı güç kullanmak yapabilecekleri en kötü şey olur*” diyen Trump’ın bu sözleri tören sonrası bir anlamda test edilmiş oldu. Çünkü **ABD’nin “dünyanın en güçlü ordusuna sahibiz, kimse bunu bize karşı kullanamaz”** şeklindeki kibirli söylemine karşın Çin, “**ben de en gelişmiş silahlara sahibim, beni köşeye sıkıştırmaya kalkmayın**” demiş oldu. Askeri analistler, **bu tür parlak platformların tek başına ABD’yi geçmeye yetmeyeceğini, savaş doktrini ve operasyonel kabiliyetin de önemli olduğunu** hatırlatıyor. Nitekim Raska, ABD ordusunun “**aşağıdan yukarıya**” bir esneklik kültürüyle daha çevik hareket edebildiğini, Çin’de ise aşırı merkezîyetçi yapının sahada inisiyatif almayı kısıtladığını belirtiyor. Bu noktada henüz ABD ile Çin arasında belirgin bir **nitelik farkı** olduğu yorumu yapılabilir. Ancak unutulmamalıdır ki Çin, bu katı yapıyı aşmak için de “**akıllı savaş**” (**intelligentized warfare**) konseptini geliştiriyor: Yapay zeka destekli karar sistemleri, otonom platformlar, füzyon teknolojileriyle insan faktörünün yavaşlığını telafi etmeye çalışıyor. Dolayısıyla Çin’in askeri gücü sadece **gövde gösterisi** amaçlı değil, aynı zamanda **yıpratmaya dayalı uzun bir rekabet stratejisinin** parçası olarak inşa ediliyor. Mao Zedong’un bir zamanlar bahsettiği “uzatılmış savaş (protracted war)” kavramını günümüze uygulayan Pekin, **askeri-sivil füzyon** politikasıyla tüm toplumu seferber eden bir hazırlığa girişmiş durumda. Bu, gerektiğinde uzun soluklu ve çok cepheli bir çatışmaya dayanabilecek bir altyapı oluşturma hedefidir.¹¹

Neticede, **Çin’in sergilediği askeri güç, diplomatik söylemleriyle birleştiğinde dünyaya çift yönlü bir mesaj iletiyor**: Bir yandan Çin, “*barış tarafında yer alacağız, ortak güvenlik için birlikte çalışalım*” diyor; diğer yandan “*eğer karşımıza çıkarsanız, elimizde sizi caydıracak ve yenecek teknoloji de var*” diye ekliyor. Bu çift yönlü mesaj, Tianjin Zirvesi’nde verilen “**çok taraflı iş birliği**” vaadiyle Pekin’deki “**güç benim arkamda**” gösterisinin aynı zamana denk getirilmesiyle doruk noktasına ulaştı. Kuzey Kore lideri Kim Jong-un’un törende boy göstermesi de bu bağlamda önemliydi: Kim’in varlığı, **ABD’ye Asya-Pasifik’te birden fazla cephede sorun çıkarabilecek bir eksen oluştuğunu** hatırlattı. Kuzey Kore’nin **Ukrayna’da Rusya’ya asker gönderdiği** ve silah yardımı yaptığı iddiaları Batı’da konuşulurken, Kim’in Pekin’de Xi ve Putin’le aynı kareye girmesi bunu doğrulayan bir imaj yarattı ve **Batı’ya açık bir gözdağı** olarak nitelendirildi. Nitekim törenden hemen sonra Trump’ın telaşla yaptığı paylaşım ve Kremlin’in savunmaya geçmesi, mesajın alıcılarına ulaştığını gösterir nitelikteydi.

YENİ BİR DÜNYA DÜZENİ Mİ? SONUÇ VE GELECEĞE BAKIŞ

Tianjin’deki ŞİÖ Zirvesi ve Pekin’deki zafer geçidi, **küresel düzenin artık salt Batı tarafından belirlenmediği** gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu gelişmeler, dünya siyasetinin **daha karmaşık, çok katmanlı ve çok merkezli** bir saflaşmaya doğru evrildiğine işaret ediyor. Kimi yorumcuların “Yeni Soğuk Savaş” dediği, kimilerinin ise “çok kutuplu düzensiz düzen” olarak nitelendirdiği bu süreçte saflar, ideolojiden ziyade **çıkart ortaklıklarına ve karşılıklı bağımlılıklara** göre şekilleniyor.

Yeni bir dünya düzeni kuruluyor mu? Bu soruya net bir yanıt vermek için henüz erken. Evet, **Batı’nın yüzyıllık üstünlüğü sarsılıyor**; Çin, on yıl içinde yeniden “İmparatorluk” konumuna yükselmek ve Batı’nın asırlık üstünlüğünü bitirmek hedefini açıkça ortaya koyuyor. ŞİÖ ve BRICS gibi yapılar katılımcı ülkelerin nüfus ve ekonomik büyüklüğü itibarıyla bakıldığında, dünya refahının yarısından fazlasını temsil eder hale geldi. Bu tablo, **küresel ağırlık merkezinin Atlantik’ten Pasifik’e kaydığını** gösteriyor. Ancak **yeni düzenin kuralları ve kurumsallaşması** henüz muğlak. ŞİÖ gibi platformlar, birer “**deneme sahnesi**” niteliğinde; Batı dışı aktörlerin bir arada nasıl hareket edebileceğine dair tecrübeler üretiliyor. Şimdilik bu tecrübelerin çoğu **sembolik başarılar ve siyasi mesajlar** düzeyinde kalıyor. Gerçek bir alternatif düzenin inşası için, bu ülkelerin aralarındaki güvensizlikleri aşması, ortak değerler veya hedefler tanımlaması gerekiyor.

¹¹ “Akıllı savaş” (İngilizce: *intelligentized warfare*) kavramı, Çin Halk Kurtuluş Ordusu’nun (PLA) özellikle 2010’lardan itibaren askeri stratejisine dahil ettiği ve 2020’lerde resmi doktrine dönüştürdüğü bir 21. yüzyıl savaş modelidir. Akıllı savaş, klasik konvansiyonel savaş ya da bilgi çağına özgü “bilgi savaşı”ndan farklı olarak, yapay zekâ (AI), büyük veri, otonom sistemler ve ağ-merkezli teknolojilerin askeri operasyonların merkezine yerleştirilmesini ifade eder. “Akıllı savaş”, savaşın doğasını dönüştüren bir paradigma kaymasıdır. ABD’nin “network-centric warfare” yaklaşımının Çin yorumu gibi görülebilir, ama daha ileri bir safhaya taşıyarak AI ve otonom sistemleri savaşın belirleyici unsuru haline getirmeyi hedefler. Çin, bu doktrini sadece askeri değil, aynı zamanda jeopolitik caydırıcılık ve küresel yönetim vizyonu için de kullanıyor: Yani “teknolojiye dayalı yeni güç hiyerarşisi” yaratmak. Çin askeri literatüründe bu, savaşın nihai evrimi olarak görüldü ve üç ana bileşenden oluşur:

- Mekanikleşme (mechanization) → Sanayi çağına tank, uçak, top merkezli savaş
- Bilgi Savaşı (informatization) → Uydu, ağ, siber kabiliyetler ile ağ-merkezli hareket
- Akıllı Savaş (intelligentization) → Yapay zekâ, otonomi, insan-makine entegrasyonu ile yeni nesil savaş

Temel Unsurları ise Yapay Zekâ Destekli Karar Alma: Stratejik, operasyonel ve taktik seviyede karar süreçlerini hızlandırmak ve “insan kararını” desteklemek. Otonom Sistemler: İnsansız hava araçları (İHA/SİHA), insansız denizaltılar, insansız kara araçları. İnsan-Makine Birlikteliği: Askerlerin biyometrik/algısal kapasitelerinin teknoloji ile desteklenmesi. Akıllı Komuta-Kontrol: Bulut tabanlı savaş yönetim merkezleri, büyük veri entegrasyonu. Bilişsel Alan Hâkimiyeti: Psikolojik operasyonlar, algı yönetimi, sosyal medya manipülasyonu. Çin, “akıllı savaş”ı 2035 PLA modernizasyon vizyonunun bir parçası olarak tanımlıyor. Hedefi, ABD ile konvansiyonel askeri kapasite farkını yapay zekâ, kuantum iletişim, hipersonik füzeler ve insansız sistemlerle asimetrik şekilde kapatmak. Bu doktrin, Tayvan Boğazı, Güney Çin Denizi ve Hint-Pasifik’te ABD’yi caydırma amacına hizmet ediyor. ABD ve müttefikleri, “intelligentized warfare”i Çin’in yeni nesil hibrit savaş konsepti olarak görüyor. NATO raporlarında, bu yaklaşımın “geleceğin savaş alanını veri ve algoritmaların belirleyeceği” vurgulanıyor.

“Demokrasiler Kulübü vs Otoriterler Kulübü” ayrımı netleşiyor mu? Batı’da son yıllarda özellikle ABD yönetimi (Biden ile) dünyayı demokrasi ve otokrasi ekseninde ikiye bölme söylemini benimsedi. Çin ve Rusya da buna karşı kendi rejim model ve değerlerini savunur pozisyona geçtiler. Örneğin Şi Cinping sık sık Batı’nın **“blok siyaseti ve Soğuk Savaş zihniyeti”** ile hareket ettiğini eleştirirken, **“her ülkenin kendi koşullarına uygun kalkınma yoluna saygı”** vurgusu yapıyor. Bu, **Batı’nın demokrasi ihracı ve insan hakları gündemine karşı Çin’in egemenlik ve kalkınma önceliğini** koyması demek. Aslında buradaki ideolojik ayrışma, Samuel Huntington’ın kehanetindeki gibi medeniyetler çatışmasından ziyade **yönetişim ilkeleri çatışması** olarak görülebilir: Liberal demokrasi vs kalkınmacı otokrasi. Ancak dediğimiz gibi, **birçok ülke bu ikilemde net bir seçim yapmak yerine ikisinden de faydalanma yoluna gidiyor**. Dolayısıyla evet, bir tür ideolojik bloklaşma var ama tam hatlarıyla belirgin değil. **Hindistan, Türkiye, Endonezya, Brezilya, Güney Afrika** gibi ülkeler bu iki “kulüp” arasında köprüler kuruyor veya birine tam katılmadan ötekenden uzak duruyor. Bu **“yeni bağlantısızlar”** kitlesi, gelecek dünya düzeninin belirleyici kilit taşı olabilir. Zira artık Soğuk Savaş’taki gibi iki süper güç her şeyi belirlemiyor; **101 kadar ülkenin ne tam ABD ne tam Çin tarafında durduğu** ve esnek pozisyon aldığı belirtiliyor. Bu da yeni düzenin iki bloklu bir yapıdan çok, **çok taraflı ve değişken geometri**li bir yapı olacağını düşündürüyor.¹²

ABD-Çin rekabeti, geleceği nasıl şekillendirecek? Önümüzdeki on yıl, bu iki süper gücün hamleleriyle büyük oranda belirlenecek. **Çin, Rusya’ya sırtını dönmeyecek ve giderek kendini Batı’ya karşı konumlayacak mı?** Pek çok uzman, **Pekin yönetiminin öngörülebilir gelecekte Rusya’yı yüzüstü bırakmayacağını** ve stratejik ortaklığı sürdüreceğini öngörüyor. Zira Çin için Rusya, Batı’ya karşı stratejik derinlik ve enerji ve ham madde kaynağı demek. Rusya ise Çin’e bağımlı hale geldikçe Batı’ya dönme şansı azalıyor. Bu da **uzun vadede Çin’in lider, Rusya’nın ikinci rolü oynadığı bir “anti-Batı” eksenini** demek. Ancak bu eksen, Soğuk Savaş’taki Sovyet bloğu kadar ideolojik birlik içinde değil; daha pragmatik ve çıkar odaklı bir ittifak. **ABD ise bu manzarada müttefiklik sistemlerine ve “değer diplomasisine” daha çok sarılacaktır.**¹³ Nitekim AUKUS, Hint-Pasifik Ekonomik Çerçeve, Japonya-Güney Kore yakınlaşması, NATO’nun Asya’ya ilgisi gibi gelişmeler, Washington’un Çin’i çevreleme stratejisinin parçalarıdır. Fakat Trump gibi liderler tekrar iktidara gelirse, ABD’nin müttefiklerine yaklaşımı öngörülemez olabilir – tıpkı Trump’ın Avrupa ve Hindistan’ı kızdıran hamlelerinde gördüğümüz gibi. Bu da **ABD politikalarının diğer ülkeleri Çin’in kollarına itme riskini** her zaman gündemde tutuyor.

Avrupa Birliği’nin zafiyetleri de burada önem kazanıyor. AB, Ukrayna savaşıyla jeopolitik bir uyanış yaşasa da **küresel Güney’e yaklaşımında hala etkili bir strateji geliştirmiş değil**. Örneğin, AB’nin 2023’te Latin Amerika ve Afrika ile düzenlediği zirvelerde bile sömürgecilik mirası ve güncel politikalar yüzünden tam iş birliği sağlanamadı. Avrupa, **“dünyanın problemleri de Avrupa’nın problemleri”** anlayışını benimsemedikçe¹⁴ Hint-Pasifik ve Afrika’da etkisini yitirmeye devam edebilir.

Avrupa’nın neden dünyanın sorunlarını kendi meselesi gibi görmediğine dair üç olası **senaryo analizi** aslında **AB gerçeğinin ne olduğu konusunda fikir verebilir**:

1. Stratejik Yetersizlik Senaryosu

- AB, küresel ölçekte askeri-stratejik kapasiteye sahip değil.
- NATO’ya (dolayısıyla ABD’ye) bağımlı güvenlik yapısı, Avrupa’nın kendi başına küresel krizlere müdahil olma kabiliyetini sınırlıyor.
- Ukrayna savaşı örneğinde, Avrupa kendi güvenliği doğrudan tehdit altında olmasına rağmen, ABD olmadan etkin strateji geliştiremedi.
- Bu nedenle Avrupa, küresel sorunları çoğu zaman “kapasite dışı” görüp kendi sınırlarının ötesine geçmek istemiyor.

2. Siyasi Bölünmüşlük Senaryosu

- AB üyesi 27 ülkenin farklı tarihsel deneyimleri ve jeopolitik öncelikleri var:
 - Doğu Avrupa ülkeleri için Rusya tehdidi öncelikli,
 - Güney Avrupa için göç ve Akdeniz güvenliği ön planda,
 - Batı Avrupa için ise ticaret, iklim ve normatif diplomasi daha baskın.
- Bu farklılıklar, AB’nin ortak dış politika geliştirmesini engelliyor.
- Sonuç: Dünyanın sorunları Avrupa’nın gündemine “tek sesli” olarak giremiyor.

¹² “Çok taraflı ve değişken geometri” ifadesi, günümüz uluslararası ilişkilerini tarif ederken giderek daha fazla kullanılan bir kavramdır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde tek kutuplu düzenin aşınması ile birlikte, devletlerin sadece sabit bloklara bağlı kalmak yerine, alan ve konu bazlı farklı iş birliklerine katıldığı yeni bir mimariyi anlatır.

¹³ Değer diplomasisi (value diplomacy), devletlerin ve uluslararası aktörlerin siyasi, ekonomik ve kültürel çıkarlarını yalnızca güç unsurlarıyla değil, aynı zamanda temsil ettikleri değerler ve normlar üzerinden meşrulaştırma ve yayma stratejisidir.

¹⁴ Avrupa küresel tedarik zincirlerine, enerji akışına, güvenlik mimarisine ve değerler diplomasisine gömülü bir aktör. Ancak sorun şu ki, AB bu gerçeği kabul etmekte geç kalıyor ve çoğu zaman “kendi içine kapanan bir güç” görüntüsü veriyor.

3. ABD'ye Aşırı Bağımlılık Senaryosu

- Avrupa, Soğuk Savaş'tan beri güvenliğini ABD'nin nükleer şemsiyesi ve NATO desteğiyle sürdürüyor.
- Washington'un gündemi belirleyici hale geldiği için, Avrupa kendi sorunlarını bile ABD perspektifinden okumaya zorlanıyor.
- Bu durum, AB'nin bağımsız stratejik vizyon geliştirmesini geciktiriyor ve küresel sorunlara kendi özgün yaklaşımını oluşturmasını engelliyor.

Genel Değerlendirme

- **Stratejik kapasite eksikliği,**
- **Siyasi parçalanmışlık** ve
- **ABD'ye bağımlılık,**
Avrupa'nın dünyanın sorunlarını “kendi sorunları” olarak görememesine yol açıyor. Ama gerçekte küresel krizler –ister enerji ister göç, ister güvenlik olsun– doğrudan Avrupa'ya yansıyor. Bu nedenle, Avrupa'nın ya kendi stratejik özerkliğini artırması ya da daha bütüncül bir küresel vizyon geliştirmesi gerekiyor.

AB'nin bu durumu Çin'in işini kolaylaştırıyor zira Pekin kendini Afrika ve Asya'da **Batı'nın kibirli tavrına karşı duyarlı ve saygılı partner** olarak pazarlıyor.

SONUÇ YERİNE

Dünya siyaseti geçiş sürecindedir. **Tek kutupluluktan çift kutupluluğa mı, yoksa çok kutuplu ama kuralsız bir düzene mi gidiyoruz?** Mevcut işaretler, **Amerika-Çin ekseninde gevşek bloklaşmaların belirdiğini**, ancak bunların klasik anlamda henüz blok disiplini olmadığına işaret ediyor. **Doğu-Batı ayrımı artık keskin değil; “küresel Güney” kavramı da heterojen.** Bunun yerine, ülkeler **çok yönlü ittifak ağları** kuruyor hem ABD hem Çin ile iş yapmaya çalışıyor. Bu dengesiz ortam, yeni fırsatlar kadar yeni riskler de barındırıyor. **Zaman Pekin'in lehine akıyor** diyen görüş önemli ölçüde fikirsel temeli oluşmuş bir kavram. Zira Çin acele etmiyor, uzun vadeli planlıyor; ekonomik gücüne güveniyor ve her yıl askeri yetenek farkını biraz daha kapatıyor. **Eğer Batı iç çekişmeler ve hatalı politikalarla kendi müttefiklerini uzaklaştırmaya devam ederse**, Pekin'in Avrasya planının durdurulamaz bir şekilde ilerlediğine inanmak için gerekçeler de birikecek.

“İki güç arasında bağ ülkeler kimler, rolleri ne?” sorusuna dönersek: Türkiye, Hindistan, Brezilya, Suudi Arabistan, Endonezya gibi **orta ölçekli güçler**, bu yeni dengede kritik **oyuncular** konumundadır. Bu ülkelerin aktif bağlantısızlığı, kendi çıkarlarını maksimize etmenin yanı sıra büyük güç rekabetini de yumuşatma potansiyeline sahip. Örneğin Endonezya'nın hem Çin hem ABD ile iyi geçinmesi veya Körfez ülkelerinin hem Washington hem Pekin ile stratejik ortaklık kurması, sert bloklaşmayı engelliyor. Bu da dünya için belki bir şanstır; zira ülkelerin bloklara bölünüp cepheleşmesi, küresel çatışma riskini artırır. Oysa **daha akışkan ve çok taraflı diplomasi**, belki de daha dengeli bir düzen getirebilir.

Yine de **ŞİÖ Zirvesi'nde Pekin'in verdiği fotoğraf ve geçit töreninde gösterdiği güç**, tarihe not düşülen anlar olmuştur. Bunlar, Batı'ya **“kuralları artık tek başınıza koyamayacaksınız”** mesajıdır. Çin, kendini **1945 sonrası kurulan düzenin koruyucusu** olarak sunup (Birleşmiş Milletler ve galip devletler düzenine vurgu yaparak), **“güçlünün zayıfı avladığı orman kanununa geri dönmemeliyiz”** diye nasihat verirken aslında kendi liderliğinde **yeni bir uluslararası düzen iddiasını** ortaya koymaktadır. Şi Cinping, **“ortak güvenlik ancak tüm ülkeler eşit muamele görür, barış içinde bir arada yaşar ve birbirini desteklerse mümkün olabilir”** derken bile, aslında Batı'nın ayrıcalıklı konumuna itiraz etmektedir. Günün sonunda, **Pekin bir kez daha tarihin doğru tarafında olduğunu ilan etmiş ve tüm halklarla ortak geleceği paylaşan bir toplum için çalışacağını beyan etmiştir.** Bu idealist söylemin ardında ise gerektiğinde **tarihin akışını kendi lehine zorlayacak** ekonomik, diplomatik ve askeri araçların hazır tutulduğu bir strateji yatmaktadır.

Dünya, **yeni bir eşiktedir.** Ne tamamen yeni bir Soğuk Savaş düzeni demek doğru, ne de eski küreselci düzenin süreceğini varsaymak. **Çok kutuplu, kuralların esnediği, ittifakların değişkenlik gösterdiği bir döneme** giriyoruz. Bu dönemde başarılı olmak için ülkelerin esnek diplomasi, akıllı güç kullanımı ve çok yönlü ortaklıklar geliştirmesi gerekecek. **ŞİÖ gibi platformlar** önem kazanmaya devam edecek, ancak iç çelişkilerini çözebilenler etkili olacak. **Batı ittifakı**, eğer rakiplerine karşı değer üstünlüğünü korumak istiyorsa, diğer ülkelere karşı yaklaşımını gözden geçirmeli, daha kapsayıcı ve saygılı bir tutum benimsemelidir. Aksi halde, kendi içindeki bölünmeler ve hatalı politikalarla **dünyayı istemeden Çin'in etrafında birleştirme** riskini taşımaktadır. Nitekim bir Avrupa yorumunda denildiği gibi: **“Bunun için Trump'a teşekkür etmeliyiz”** – zira Trump'ın politikaları birçok ülkeyi Çin'e yakınlaştırdı. Son tahlilde, **küresel düzenin geleceği ABD-Çin rekabetinin yönetiliş biçimine ve aradaki gri alandaki ülkelerin tutumuna bağlı olacak.** Eğer bu rekabet kontrollü ve iş birliğine alan tanıyan bir biçimde yürütülürse, belki yeni dengeler barışçıl kurulabilir. Ama eğer taraflar sıfır toplamı bir yaklaşımla cepheleşirse, **yeni bir bloklar çatışması**

ve hatta sıcak çatışmalar riski kapıda demektir. İşte bu yüzden, Tianjin Zirvesi'nin mesajlarını ve Pekin geçidinin gözdağlarını doğru okumak, tüm dünya liderleri için hayati önemdedir. **Artık hiç kimse tek başına oyunun kurallarını yazamaz** ne Washington ne Pekin. **Yeni oyun, çok oyunculu ve kurallar yeniden yazılıyor** – Türkiye gibi kendi bölgesinin lider ve pivot ülkeleri için bu hem dikkatle izlemesi hem de kendi çıkarlarına uygun hamle yapması gereken bir satranç tahtası anlamına geliyor. Zira; Tianjin Zirvesi ve Çin'in 80. Yıl geçidi bize tarihsel bir dönüm noktasının sahnelerini sunmuştur. Bu sahnelerin dikkatli okunması, önümüzdeki yeni küresel denklemde yol alacak herkes için zorunlu görünmektedir.

EKLER:

EK-A: Xi'nin Şanghay İş Birliği Örgütü Zirvesi onuruna Tianjin'de düzenlenen resmî karşılama töreninde yaptığı konuşma.

EK-B: Xi'nin 80. yıl dönümü konuşması

EK-C: Şanghay İşbirliği Örgütü 25. Devlet Başkanları Konseyi Bildirisi

EK-D: ŞİÖ Tianjin Bildirisi Kilit Mesajlar

EK-E: Türkiye açısından somut çıkarımlar

EK-A

Xİ'NİN ŞANGHAY İŞ BİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ZİRVESİ ONURUNA TIANJİN'DE DÜZENLENEN RESMÎ KARŞILAMA TÖRENİNDE YAPTIĞI KONUŞMA.

Değerli meslektaşlarım, kıymetli misafirlerimiz, Hanımefendiler, beyefendiler, sevgili dostlarımız, Hepinize iyi akşamlar!

Haihe Nehri kıyısında ışıklar parıldıyor, yüzlerce yol burada kesişiyor. Çin hükümeti ve halkı adına tüm konukları sıcak bir şekilde selamlıyor, Tianjin'e hoş geldiniz diyorum.

Bugün çok özel bir gündür. Aynı sofrada Şanghay İş Birliği Örgütü'ne üye ülkelerin liderleri ile eski ve yeni dostlarımız bir araya gelmiş bulunuyor.

Ayrıca Kırgızistan ve Malezya dostlarımız ulusal bayramlarını kutluyor. Bu vesileyle Cumhurbaşkanı Caparov'a, Başbakan İbrahim'e ve Kırgızistan ile Malezya halklarına en içten tebriklerimi sunuyorum.

Tianjin, yüzyıllar boyunca başkentin kapısı olmuş, açık ve kapsayıcı bir şehir olarak Çin'in reform ve dışa açılım sürecinde ön saflarda yer almıştır.

Son yıllarda Pekin-Tianjin-Hebei bölgesinin bütünleşik kalkınma stratejisinin uygulanmasıyla, Çin'in modernleşmesi için burada yeni ufuklar açılmıştır. Bu nedenle, mevcut zirvenin Tianjin'de düzenlenmesi, Şanghay İş Birliği Örgütü'nün sürdürülebilir kalkınmasına yeni bir ivme kazandıracaktır.

Kuruluşundan bu yana Şanghay İş Birliği Örgütü, sürekli olarak "Şanghay Ruhunu" izlemiş, dayanışma ve karşılıklı güveni güçlendirmiş, pratik iş birliğini derinleştirmiş, uluslararası ve bölgesel meselelerde rol üstlenmiş, yeni tip uluslararası ilişkilerin ve insanlık için ortak gelecek topluluğunun inşasında önemli bir faktör olmuştur.

Yüzyılda bir yaşanan büyük dönüşümler çağında, istikrarsızlık, belirsizlik ve öngörülemezlik faktörleri artmaktadır. Bu durum, Şanghay İş Birliği Örgütü'nün bölgesel barış ve istikrarı koruma, ülkelerin kalkınma ve refahını teşvik etme konusundaki rolünü ve önemini daha da artırmaktadır.

Mevcut zirve, dayanışmayı güçlendirmeyi, iş birliğine yeni ivme kazandırmayı ve geleceğe dair planlar yapmayı amaçlıyor. Yarın, önce üye ülkelerle SGG formatında, ardından dost ülkeler ve uluslararası örgütlerin katılımıyla "Şanghay+" formatında toplantılar yapacağız.

Küresel yönetişimin iyileştirilmesine hizmet edecek iş birliği ve kalkınma konularında verimli tartışmalar yapılmasını bekliyoruz. Ortak çabalarımızın bu zirveyi başarıya ulaştıracağına, yeni fırsatlar ve geniş ufuklar bekleyen Şanghay İş Birliği Örgütü'nün üye ülkeler arasında birlik ve etkileşimi artıracığına, küresel Güney'in çabalarını insanlığın ilerlemesi için birleştireceğine yürekten inanıyorum. Zafer yolunda sabit ruhumuz bize rehberlik ediyor.

Gelin, "Şanghay Ruhunu" bizi Tianjin'den daha güzel bir geleceğe taşısın! Şimdi, kadehlerimizi kaldıralım: Tianjin Zirvesi'nin tam başarısı için, Şanghay İş Birliği Örgütü'nün temel hedef ve görevlerinin gerçekleşmesi için, Ülkelerimizin kalkınma ve refahı, halklarımızın mutluluğu için, Tüm konuklarımızın ve ailelerinin sağlığı için...

EK-B

Xİ'NİN 80. YIL DÖNÜMÜ KONUŞMASI

Bugünkü etkinliğe katılan tüm konuklar, hoş geldiniz!

Yoldaşlar, dostlar,

Çin Halkının Japon Saldırganlığına Karşı Direniş Savaşı, çetin mücadelelerin yapıldığı büyük bir savaştı. Çin Komünist Partisi (ÇKP) önderliğinde Çin'de Japon saldırganlara karşı birleşik bir milli direniş cephesi oluşturuldu. Çin halkı yiğitçe savaşıyor ve kanını akıtarak düşmanlarla savaşıp, yakınçağda yabancı işgallere karşı ilk kez topyekûn bir zafer kazanmıştır.

Çin Halkının Japon Saldırganlığına Karşı Direniş Savaşı, Dünyanın Farşizme Karşı Savaşı'nın önemli bir parçasıdır. Çin halkı müthiş bir ulusal fedakârlıkla insanlık medeniyetini kurtarmak ve dünya barışını savunmak için büyük katkılar yaptı.

Tarih bize şöyle bir ders verdi: İnsanların kaderleri birbirlerine bağlıdır ve tüm ülkeler, tüm milletler eşitlik, barış içinde bir arada yaşama ve karşılıklı destek anlayışını benimsemeleri halinde, ortak güvenliği savunabilir, savaşın kaynağını kökünden yok edebilir ve tarihsel trajedinin tekrarlanmasından kaçınabilir.

Yoldaşlar, dostlar; Çin ulusu, güç ve şiddete boyun eğmeyi bilmeyen, kendi gücüyle bağımsız olarak ayakta duran yüce bir ulustur. O tarihi zamanlarda, doğruluk ile kötülük, aydınlık ile karanlık ve ilericilik ile gericilik arasındaki ölüm kalım savaşında, Çin halkı tek bir yürek olup direndi, devletin varlığı için savaştı, ulusal şahlanış için çaba gösterdi ve insanlığın hakkaniyeti için mücadele etti.

Bugünlerde ise, insanlık tekrar "Barış mı savaş mı, diyalog mu zıtlasma mı, kazan-kazan mı sıfır-toplamlı oyun mu?" şeklindeki sorularla karşı karşıya bulunuyor. Çin halkı kararlılıkla tarihin doğru tarafında, insanlık medeniyetinin ilerici tarafında duruyor, barış ve kalkınma yolunu tereddüt etmeden izliyor ve dünya halklarıyla el ele vererek insanlığın kader birliğini oluşturmak istiyor.

Çin Halk Kurtuluş Ordusu, daima ÇKP ve Çin halkının en güvenilir kahraman ordusudur. Tüm subay ve askerlerimiz üstlerine düşen kutsal görevi sadakatle yerine getirmeli; birinci sınıf ordu inşasını hızlandırmalı, ulusal egemenliği, birliği ve toprak bütünlüğünü kararlılıkla savunmalı; Çin ulusunun yeniden şahlanışının gerçekleşmesine stratejik destek vermeli ve dünya barışı ile kalkınmasına daha büyük katkılarda bulunmalıdır!

Tarih yaşananları kaydedip geleceğe ışık tutar. Yeni dönemde ve yeni yolculukta, her etnik gruptan halkımız ÇKP'nin sarsılmaz liderliğinde, Marksizm-Leninizm, Mao Zedong Düşüncesi, Deng Xiaoping Teorisi, Üç Temsil Düşüncesi ve Bilimsel Gelişme Görüşü'nü benimsemeye ısrar etmeli ve yeni dönemde Çin'e Özgü Sosyalizm Düşüncesi ışığında Çin'e Özgü Sosyalizm yolunu izlemeli ve Direniş Savaşı'nın yüce ruhunu aktararak yaygınlaştırmalıdır. Büyük cesaret ve çabalarla ilerleyerek, Çin tarzı modernizasyonun güdümüyle güçlü ülke inşasını hızlandırmak ve ulusun yeniden şahlanışını gerçekleştirmek için ulusal birlik ve beraberlik içinde çalışmalıdır.

Çin ulusunun yeniden şahlanışı engellenemez! İnsanlığın barış ve kalkınma temelli yüce davası muhakkak zafere ulaşacaktır!"

EK-C

ŞANGHAY İŞ BİRLİĞİ ÖRGÜTÜ (ŞİÖ) 25. DEVLET BAŞKANLARI KONSEYİ BİLDİRİSİ

I

Üye devletlerin liderleri, 1 Eylül 2025'te Tianjin'de yapılan Devlet Başkanları Konseyi toplantısının ardından aşağıdaki hususları beyan eder:

Dünya, siyasi, sosyo-ekonomik ve toplumsal ilişkilerin tüm alanlarını etkileyen derin tarihsel değişimlerden geçmektedir. Devletlerin kalkınması ve karşılıklı yarara dayalı uluslararası iş birliği için yeni fırsatlar açan, daha adil, eşitlikçi ve temsili bir, çok kutuplu dünya düzeni oluşturma arzusu giderek artmaktadır.

Aynı zamanda, jeopolitik çatışmalar, güvenlik ve istikrara yönelik meydan okumalar ve tehditler – ŞİÖ bölgesi de dahil olmak üzere – yoğunlaşmaktadır. Küresel ekonomi, özellikle uluslararası emtia ve finans piyasaları ciddi sarsıntılar yaşamaktadır.

2025 yılı, II. Dünya Savaşı Zaferi'nin ve Birleşmiş Milletler'in (BM) kuruluşunun 80. yıl dönümünü ifade etmektedir. Nazizm, faşizm ve militarizme karşı barışsever ülkelerin halklarının birliğiyle elde edilen bu büyük zafer, dünya tarihinin seyrini belirlemiş ve insanlığın barışçıl kalkınmasını güvence altına alan uluslararası ilişkiler sisteminin oluşum koşullarını yaratmıştır. Üye devletler, halkların kahramanca mücadelelerinin ve II. Dünya Savaşı derslerinin tarihsel hafızasının korunması çağrısında bulunmaktadır.

BM, barış ve güvenliği, sosyo-ekonomik gelişmeyi ve insan haklarını sağlamak için gerekli ve etkili iş birliğinin inşa edildiği benzersiz bir hükümetler arası birlik olarak kendini kanıtlamıştır. Üye devletler, BM'nin merkezi rol oynadığı, uluslararası hukukun evrensel olarak tanınan ilkelerine dayalı, daha temsili, demokratik, adil ve çok kutuplu bir dünya düzeni oluşturma kararlılıklarını bir kez daha teyit etmektedir.

BM'nin yönetim organlarında gelişmekte olan ülkelerin temsiline imkân verecek şekilde dengeli bir reform yapılarak, BM'nin modern siyasi ve ekonomik gerçekliklere uyarlanması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Üye devletler, halkların kendi siyasi ve sosyo-ekonomik gelişim yollarını bağımsız ve demokratik olarak seçme haklarına saygı gösterilmesi gerektiğini savunmakta; egemenlik, bağımsızlık, devletlerin toprak bütünlüğü, eşitlik, karşılıklı yarar, iç işlerine karışmama ve güç kullanmama ilkelerinin sürdürülebilir uluslararası ilişkilerin temeli olduğunu vurgulamaktadır.

Üye devletler, uluslararası ve bölgesel kalkınma sorunlarının çözümünde blokçu ve çatışmacı yaklaşımları dışlayan bir çizgi benimsemektedir. ŞİÖ kapsamındaki iş birliğinin, Avrasya'da eşit ve bölünmez güvenlik mimarisinin oluşumuna temel oluşturabileceğini vurgulamaktadırlar.

Üye devletler, “21. Yüzyılda Çeşitlilik ve Çok Kutupluluk Avrasya Şartı” geliştirilmesi girişimini not etmiş ve bu girişimin Avrasya kıtasındaki kalkınma süreçlerini pekiştirmeyi amaçladığını belirtmişlerdir.

Ayrıca, üye devletler “Adil Dünya, Uyum ve Kalkınma için Küresel Birlik” başlıklı ŞİÖ girişimini destekleme çağrısı yapmışlardır.

Merkezi Asya’nın ŞİÖ’nün çekirdeği olduğu teyit edilmiştir. Üye devletler, Orta Asya devletlerinin barış, güvenlik ve istikrarı sağlama çabalarını desteklemişlerdir.

ŞİÖ’nün faaliyetlerini daha da geliştirmek amacıyla, üye devletler 2035’e kadar ŞİÖ Kalkınma Stratejisi’ni kabul etmişlerdir.

II

Üye devletler, terörizm, aşırılıkçılık, uyuşturucu kaçakçılığı, organize suçlar ve sınır güvenliği konularında iş birliğini derinleştirme kararı almışlardır.

- “SCO Üye Devletleri Güvenlik Tehditlerine Karşı Evrensel Merkez” ve “SCO Uyuşturucuyla Mücadele Merkezi” anlaşmaları imzalanmıştır.
- Terörizme karşı çifte standartlar reddedilmiş, BM’nin bu alandaki merkezi rolü vurgulanmıştır.
- İsrail ve ABD’nin İran’a karşı Haziran 2025’te düzenlediği askeri saldırılar kınanmıştır.
- Filistin-İsrail çatışmasında kalıcı ateşkes çağrısı yapılmıştır.
- Afganistan’ın bağımsız, tarafsız ve terörizmden arındırılmış bir devlet olması gerektiği vurgulanmıştır.
- Kitle imha silahları ve nükleer silahsızlanma konularında uluslararası anlaşmalara uyum teyit edilmiştir.
- Uzayın askerden arındırılması gerektiği belirtilmiştir.

III

Ekonomi alanında:

- Kuşak-Yol Girişimi ile Avrasya Ekonomik Birliği uyumlaştırılacaktır.
- Çok taraflı ticaret sisteminin güçlendirilmesi, tek taraflı yaptırımların reddi vurgulanmıştır.
- Ulusal para birimleriyle ticaretin artırılması için yol haritası uygulanacaktır.
- Bir ŞİÖ Kalkınma Bankası kurulmasına karar verilmiştir.
- Enerji güvenliği, yeşil enerji ve yeni lojistik koridorlar geliştirilmesi planlanmaktadır.
- Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolu inşaatının başladığı kaydedilmiştir.

IV

İnsani alanlarda:

- ŞİÖ Üniversitesi, bilimsel araştırmalar, yapay zekâ, yenilikçi teknolojiler konusunda iş birliği.
- Qingdao 2024–2025 için, Cholpon-Ata 2025–2026 için “ŞİÖ Turizm ve Kültür Başkenti” ilan edilmiştir.
- Kültür, sanat, gençlik ve spor alanlarında çok sayıda forum ve etkinlik düzenlenecektir.
- Sağlık alanında, pandemilere hazırlık, tele-tıp, temel sağlık hizmetleri ve SCO Tıp Birliği kurulması önerilmiştir.
- Çevre, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik ve dağ ekosistemlerinin korunması konularında iş birliği derinleştirilecektir.
- Kadın ve çocuk haklarının korunması ve toplumsal cinsiyet eşitliği desteklenecektir.

V

Dış ilişkiler:

- ŞİÖ, BM ile iş birliğini öncelikli görmektedir.
- “Gözlemci” ve “Diyalog Ortağı” statüleri tek bir “ŞİÖ Ortağı” statüsünde birleştirilmiştir.
- Laos’a “diyalog ortağı” statüsü verilmiştir.
- 2026’daki başkanlık Kırgızistan’a geçecek ve zirve Bişkek’te düzenlenecektir.

EK-D

TİANJİN BİLDİRİSİ KİLİT MESAJLAR

1) Büyük Resim: Yönetişim ve Jeopolitik

- Yeni norm: “Adil, temsili, çok kutuplu düzen” vurgusu; BM merkezli ama reform talep eden bir çizgi.
- Blokçuluk reddi: “Blok ve çatışmacı yaklaşımlara hayır”; Avrasya’da eşit ve bölünmez güvenlik mimarisi çağrısı.
- Merkezî eksen: Orta Asya ŞİÖ’nün çekirdeği ilan edildi; yıllık konferanslarla kurumsallaştırma.
- 2035 Stratejisi: Kurumsal süreklilik—ŞİÖ’nün faaliyetlerinin uzun vadeli çerçevesi onaylandı.

2) Güvenlik: Sert ve Yeni Tehditler

- Kurumsal hamleler: “Güvenlik Tehditlerine Karşı Evrensel Merkez” ve “ŞİÖ Uyuşturucu ile Mücadele Merkezi” anlaşmaları imzalandı.

- Terörizm: Çifte standartların reddi; RATS¹⁵ çerçevesinde tatbikatlar ve 2026–2030 aşırılık ideolojisiyle mücadele programı.
- Bölgesel krizler: Gazze’de kalıcı ateşkes çağırısı; İran’a yönelik Haziran 2025 saldırılarının kınanması; Afganistan’da kapsayıcı hükümet vurgusu.
- Silah kontrolü: Nükleer NPT’ye bağlılık, uzayın silahsız kalması, Biyolojik Silahlar Sözleşmesi’ne bağlayıcı protokol çağırısı.
- Siber/ICT: İnternetin ulusal egemenlik temelinde yönetimi ve BM çatısında siber suç sözleşmesine destek.

3) Ekonomi–Finans–Altyapı

- BRI uyumu: Kuşak-Yol ile Avrasya Ekonomik Birliği senkronizasyonu.
- Kurumsal finans: ŞİÖ Kalkınma Bankası kuruluyor; ulusal paralarla ticaret yol haritası hızlanıyor, İran bankasının IBA’ya bağlantısı destekleniyor.
- Ticaret düzeni: WTO temelli, açık ve kapsayıcı sistem savunusu; tek taraflı yaptırımların reddi.
- Bağlantısallık: Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolu start aldı; Kuzey-Güney ve Doğu-Batı koridorlarına ivme; gümrükte Tek Pencere/Smart Customs.¹⁶
- Enerji: Sürdürülebilir enerji bildirisi ve 2030’a enerji iş birliği stratejisi; yenilenebilir için ortak plan arayışı.
- Dijital ekonomi: E-ticaret iş birliği programı ve dijital altyapı; ihracat kredisi-yatırım mekanizması önerisi.

4) Bilim–Teknoloji–Toplum

- Yapay zekâ: AI iş birliği yol haritası (Chengdu, 2025); Duşanbe’de Bölgesel AI Merkezi fikrine BM desteği.
- Eğitim/İK: ŞİÖ Üniversitesi, mesleki eğitim, dijital beceri yatırımları.
- Kültür/turizm: Qingdao ve Cholpon-Ata kültür-turizm başkentleri; geniş etkinlik takvimi.
- Sağlık: Temel sağlık koalisyonu, ŞİÖ Tıp Birliği ve acil tıp/tele-tıp iş birliği önerileri.
- Sürdürülebilirlik: 2025 Sürdürülebilirlik Yılı çıktıları; iklim, biyoçeşitlilik, çölleşme ve buzul koruma zirvesi; 2026 Bölgesel İklim Zirvesi (Kazakistan) planı.
- Gençlik-kadın: Girişimcilik, spor ve kadın-çocuk hakları için kurumsal ağların güçlendirilmesi.

5) Dış İlişkiler ve Kurumsallaşma

- BM önceliği: BM yapılarıyla yüksek düzey diyalogun artırılması.
- Statü reformu: “Gözlemci” ve “Diyalog Ortağı” tek bir “ŞİÖ Ortağı” statüsünde birleşti (genişlemeyi kolaylaştırır).
- Dönem başkanlığı: 2026’da Kırgızistan—slogan: “25 yıl: Birlikte barış, kalkınma ve refaha”.

EK-E

TÜRKİYE AÇISINDAN SOMUT ÇIKARIMLAR

- Orta Koridor eşlemesi: Çin-Kırgızistan-Özbekistan hattının batıya uzatımı için Hazar geçişi-Aktau-Bakü-Kars koordinasyonu hızlandırılmalı.
- Ulusal para mutabakatları: TL-yuan/ruble/riyal takas hatları ve banka-ödeme altyapısı (clearing) ölçeklenmeli.
- E-ticaret ve gümrük: Tek Pencere entegrasyonu, AEO karşılıklı tanıma, e-menşe; ihracatçı KOBİ için maliyet düşürür.
- AI ve sağlık iş birliği: Duşanbe AI merkezi ve ŞİÖ Tıp Ağı projelerine üniversite-teknopark katılımı.
- Enerji/yeşil dönüşüm: Depolama, grid siber güvenliği ve yenilenebilir projelerde ŞİÖ fonlarına proje hazırlığı.

Kategori	Yüksek Etki / Düşük Maliyet
Ekonomi–Finans	Ulusal para ile ticaret pilotları (TL–yuan, TL–ruble swap hattı) - ŞİÖ gümrük “Tek Pencere” sistemine entegrasyon
Enerji–Altyapı	Yeşil enerji ortak projeleri (güneş, rüzgâr) - Enerji güvenliği alanında veri paylaşımı
Teknoloji–Yenilik	Yapay zekâ ve sağlık teknolojilerinde ortak Ar-Ge projeleri - Üniversite-teknopark ağlarının ŞİÖ AI merkezine katılımı
Güvenlik–Diplomasi	RATS bilgi paylaşımına katılım (düşük maliyetli, yüksek görünürlük) - Terörle mücadele tatbikatlarında sembolik katılım
Kamu Diplomasisi–Kültür	Qingdao/Cholpon-Ata kültür etkinliklerinde Türkiye standı - Türk dizileri/filmlerini ŞİÖ medya platformlarına açmak

¹⁵ RATS (Regional Anti-Terrorist Structure / Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı), Şanghay İşbirliği Örgütü’nün (ŞİÖ) güvenlik boyutunu kurumsallaştıran en önemli alt organıdır.

¹⁶ “Tek Pencere / Smart Customs” kavramı özellikle ŞİÖ bildirisi, küresel ticaret anlaşmaları ve lojistik koridor tartışmalarında sıkça geçen bir terim olup ithalat, ihracat ve transit işlemlerinde tüm belgelerin (gümrük beyanı, sağlık sertifikası, menşe belgesi, ödeme belgesi vb.) tek bir elektronik platform üzerinden sunulması ve paylaşılmasını kapsar ve dijitalleşme, otomasyon ve yapay zekâ ile gümrüklerin “akıllı” hale getirilmesini içerir.

Kaynakça:

- BJ Review. (2025, July 14). *Global Civilizations Dialogue Ministerial Meeting*. Retrieved from https://www.bjreview.com/World/202507/t20250714_800408318.html
- CounterPunch. (2025, September 5). *The Tianjin Summit and the hope for a more just international order*. Retrieved from <https://www.counterpunch.org/2025/09/05/the-tianjin-summit-and-the-hope-for-a-more-just-international-order/>
- English.gov.cn. (2025, July 10). *Global Civilizations Dialogue Meeting opens in Beijing*. Retrieved from https://english.www.gov.cn/news/202507/10/content_WS686f7b80c6d0868f4e8f40ca.html
- English.news.cn. (2025, September 1). *Xi Jinping attends SCO summit in Tianjin*. Retrieved from <https://english.news.cn/20250901/c712fc7d6e274d089e01cb6c8c173d72/c.html>
- Financial Times. (2025, September 1). *China's new world order: Xi's governance initiative*. Retrieved from <https://www.ft.com/content/3d0aad05-402f-403b-aa8c-4935186b47e6>
- FMPRC (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China). (2025, September 1). *Xi Jinping proposes Global Governance Initiative at SCO Summit*. Retrieved from https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xw/zyxw/202509/t20250901_11699629.html
- Laotian Times. (2025, July 17). *Global Civilizations Dialogue Ministerial Meeting facilitates sharing of diverse ideas*. Retrieved from <https://laotiantimes.com/2025/07/17/global-times-global-civilizations-dialogue-ministerial-meeting-facilitates-sharing-of-diverse-ideas-helps-eliminate-misunderstandings/>
- Reuters. (2025, September 1). *China's Xi pushes new global order flanked by leaders of Russia and India*. Retrieved from <https://www.reuters.com/world/china/chinas-xi-pushes-new-global-order-flanked-by-leaders-russia-india-2025-09-01>
- SCO China 2025. (2025, September 2). *SCO Tianjin Summit highlights cooperation*. Retrieved from <https://www.scochina2025.org.cn/en/n3/2025/0902/c518818-20361093.html>
- Turkish CGTN. (2025, September 2). *Xi proposes Global Governance Initiative at SCO summit*. Retrieved from <https://turkish.cgtn.com/2025/09/02/ARTI1756785021920511>
- Vanguard. (2025, September 1). *Xi Jinping unveils Global Governance Initiative at Tianjin meeting*. Retrieved from <https://www.vanguardngr.com/2025/09/xi-jinping-unveils-global-governance-initiative-at-a-meeting-in-tianjin/>
- Wikipedia. (2025). *Global Civilization Initiative*. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Global_Civilization_Initiative
- CSIS (Center for Strategic and International Studies). (2025). *China's Defense Spending Report*. Washington, DC: CSIS.

Notlar:

- **Al Jazeera**'nın Tianjin Zirvesi değerlendirmesi [aljazeera.com](https://www.aljazeera.com),
- **Reuters** haber ajansının zirve ve geçit törenine ilişkin kapsamlı haberi [reuters.com](https://www.reuters.com),
- **The Guardian** ve **AP**'nin Pekin geçit töreni ile ilgili gözlemleri [apnews.com](https://www.apnews.com),
- **Kyiv Post** ve **Eurotopics** üzerinden Avrupa basınındaki yorumları [eurotopics.net](https://www.eurotopics.net)
- **CSIS** ve **Atlantic Council** gibi düşünce kuruluşlarının analizleri atlanticcouncil.org bulunmaktadır.
- <https://x.com/turankislakci/status/1962282412030714096>

Prof. Dr. Murat KOÇ / Çağ Üniversitesi Bölgesel Güvenlik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi